

BI Norwegian Business School - campus Oslo

GRA 19204

Master Thesis in Accounting and Auditing

Thesis Master of Science

Revisors rolle ved vurderingen om fortsatt drift

Navn: Elisabeth Nguyen

Start: 01.01.2018 09.00

Finish: 03.09.2018 12.00

Førord

Denne oppgaven er skrevet som en avsluttende del av mastergradstudiet i regnskap og revisjon på Handelshøyskolen BI. Oppgaven utgjør 30 studiepoeng og er skrevet i siste semester av studiet.

Tema for oppgaven ble valgt på bakgrunn av tidligere fag i revisjon og jus, og kombinerer både de juridiske kunnskapene med revisjonsteori. Forutsetningen om fortsatt drift er viktig både for styret og ledelsen, revisor og regnskapsbrukerne, noe som gjør tema svært omfattende og spennende.

Arbeidet med oppgaven har vært svært spennende og lærerik, og har gitt en god forståelse for hvordan revisjonsprosessen foregår generelt. Det har samtidig vært utfordrende på grunn av begrenset tid, da jeg under semesteret ble nødt til å bytte tema grunnet manglende informasjon på forrige emne. Jeg er imidlertid glad for at det ble slik, da jeg sitter igjen med mer kunnskap og overblikk om revisors rolle enn hva jeg ville gjort på det forrige emnet. Jeg ønsker å rette en stor takk til min veileder Morten Lund for sitt engasjement og tilgjengelighet, og for hans konstruktive tilbakemeldinger. Med tanke på at oppgaven skrives alene, har det vært fint å ha en veileder som man kan sparre litt med. I tillegg har det vært svært behjelpelig med hans faglige kunnskap rundt tema. Jeg vil også gi en stor takk til revisorene som har tatt seg tid til å stille opp til intervju i en hektisk periode.

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING.....	1
1.1 PROBLEMSTILLING OG AVGRENSNING.....	2
2. TEORI	3
2.1 GRUNNLAGET FOR KONKURS	3
2.2 PRINSIPPET OM FORUTSETNINGEN OM FORTSATT DRIFT	10
2.3 STYRETS OG LEDELSENS ANSVAR OG PLIKTER	11
2.2.1 Forsvarlig egenkapital og likviditet.....	12
2.2.2 Styrets handleplikt asl/asal §3-5.....	15
2.4 REVISORS OPPGAVER OG PLIKTER I HENHOLD TIL FORTSATT DRIFT- VURDERINGEN	18
2.3.1 ISA 570 – Fortsatt drift.....	19
2.3.2 Revisorloven	27
2.3.3 Revisjonsberetningen	29
2.3.4 Revisors fratreden	27
2.3.5 Revisors erstatningsansvar	29
3. METODE	31
3.1 FORSKNINGSDESIGN	31
3.2 KVANTITATIV OG KVALITATIV METODE.....	31
3.3 METODE FOR DATAINNSAMLING	33
4. PRESENTASJON OG ANALYSE AV FUNN	35
4.1 BAKGRUNNSINFORMASJON OM INFORMANTENE.....	35
4.2 REVISORS VURDERING OM FORUTSETNINGEN OM FORTSATT DRIFT.....	35
4.5 YTTERLIGERE REVISJONSHANDLINGER VED VESENTLIG USIKKERHET OG REVISJONSBEVIS	38
4.4 VURDERING AV SELSKAPETS FORSVARLIGE EGENKAPITAL OG LIKVIDITET	39
4.6 SELSKAPETS FOKUS RUNDT FORTSATT DRIFT	40
5. AVSLUTNING OG KONKLUSJON	43
KILDEHENVISNINGER.....	45

Sammendrag

Formålet med denne oppgaven har vært å belyse revisors rolle ved forutsetningen om fortsatt drift og selskapets forsvarlige egenkapital.

Problemstillingen for oppgaven er følgende:

Hvilken rolle har revisor i forbindelse med vurderingen om fortsatt drift og forsvarlig egenkapital?

For å komme fram til dette har det først vært nødvendig å belyse styrets og ledelsens ansvar og plikter til ovennevnte tema. Det er styret og ledelsen som skal avlegge regnskapet, og revisors oppgave er å foreta en uavhengig og selvstendig *kontroll* på at årsregnskapet gir et rettvisende bilde av selskapets økonomiske situasjon.

I første del av oppgaven blir det en gjennomgang av teori, herunder grunnlaget for konkurs, styrets og ledelsens ansvar og plikter, og til slutt revisors oppgaver og plikter i henhold til fortsatt drift og forsvarlig egenkapital.

For at et selskap skal kunne begjære seg konkurs er det to vilkår som må være til stede. Selskapet må være både illikvid og insuffisient. Som selskapets øverste organ har styret et ansvar for å forvalte selskapets kapital på en best mulig måte. Aksjelovene regulerer styrets handleplikt i forbindelse med forvaltningsansvaret. Styret må samtidig foreta en vurdering for om forutsetningen om fortsatt drift er til stede ved avleggelsen av regnskapet. Forutsetningen om fortsatt drift ligger stort sett til rette dersom virksomheten er stabil og har gode økonomiske utsikter, samt at næringslivet generelt ikke opplever økonomiske nedgangstider. Videre skal revisor vurdere om styrets vurdering er basert på riktig grunnlag, eller om det foreligger vesentlig usikkerhet. Styret og revisor har dermed grunnleggende forskjellige funksjoner.

For å få en nærmere forståelse om hvilken rolle revisor har til tema, har det blitt utført to dybdeintervjuer. Intervjuobjektene er henholdsvis med revisorer fra et stort og et mellomstort selskap. Begge intervjuobjektene har relativt lik tilnærming ved vurderingen om fortsatt drift, og foretar ytterligere revisjonshandlinger dersom det avdekkes eller oppstår forhold eller hendelser som kan føre til vesentlig usikkerhet.

1. Innledning

Finanskrisen i 2008 viste hvor raskt endringer kan skje i finansmarkedene og hvordan dette påvirker enkelte virksomheter. Redusert etterspørsel etter produkter og tjenester, kombinert med manglende kredittilgang førte til et helt nytt risikobilde for samtlige bedrifter. Krisen var en påminnelse om at uønskede hendelser kan true stabiliteten til enhver virksomhet, og dens evne til å fortsette driften i nærmeste fremtid. I økonomiske nedgangstider kan en rekke virksomheter få problemer og det kan oppstå usikkerhet rundt virksomhetenes videre drift. Det er imidlertid ikke kun ved finanskriser og økonomiske nedgangstider at bedrifter kan stå i fare for å gå konkurs. Bransjeglidende overganger kan føre til høyere konkurranse for mange bedrifter ved at de mister markedsandeler til andre aktører. Samtidig kan økte innkjøpspriser skape store problemer for aktører som opererer med lave marginer. Det ligger altså en rekke hendelser og forhold til grunn som kan skape usikkerhet rundt virksomheters overlevelsessevne.

Forutsetningen om fortsatt drift er et av de grunnleggende regnskapsprinsippene, og har en vesentlig betydning for selskapet, revisorer og regnskapsbrukere.

Mange av postene i regnskapet blir periodisert over flere perioder, og for at informasjonen som gis i regnskapet skal gi et rettviseende bilde, er det en viktig forutsetning av virksomheten fortsetter i det tidsrommet det periodiseres over. Forutsetningen er derfor sentral for styret og ledelsen som skal avlegge regnskapet, og for revisor som skal vurdere om ledelsens vurdering er riktig, eller om det foreligger vesentlig usikkerhet om fortsatt drift. For regnskapsbrukeren sier dette mye om selskapets forventede utvikling, og er et av grunnpilarene for beslutningen om en bruker ønsker å være tilknyttet selskapet. Som regnskapsbrukernes tillitsmann skal revisor derfor sørge for å innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig bevis for at forutsetningen om fortsatt drift er riktig.

1.1 Problemstilling og avgrensning

I denne oppgaven er det ønskelig å belyse revisors rolle knyttet til vurderingen om fortsatt drift- forutsetningen, samt vurderingen om selskapets forsvarlige egenkapital.

Problemstillingen for oppgaven er følgende:

Hvilken rolle har revisor i forbindelse med vurderingen om fortsatt drift og forsvarlig egenkapital?

For å kunne svare på denne problemstillingen er det først nødvendig å belyse styrets og ledelsens ansvar til fortsatt drift, men også til forvaltningen av selskapet.

Formålet med oppgaven er å få en forståelse over hvordan revisorene selv oppfatter og opplever sin rolle ved vurderingen om forutsetningen til fortsatt drift, og hvordan dette hensyntas gjennom revisjonen. Ved tilnærming av problemstilling vil det undersøkes hva som er regulert i lover og revisjonsstandarder, og hvordan det blir fremstilt i faglitteraturen.

Oppgaven vil starte med en teoretisk del som kan deles inn i tre deler: En gjennomgang av vilkårene for insolvens, styrets og ledelsens ansvar og plikter ved forvaltningen av selskapet, og revisors oppgaver og plikter i forbindelse med fortsatt drift og forsvarlig egenkapital. Deretter blir det en gjennomgang av valgt metode for oppgaven, og avslutningsvis en presentasjon og analyse av funn.

Avgrensninger

Oppgaven er begrenset til å fokusere på revisjon av store og mellomstore foretak, da noen regler ikke gjelder for små foretak. Små foretak trenger blant annet ikke å avlegge årsberetning, men må oppgi usikkerhet rundt fortsatt drift i noteopplysningene.

Oppgaven omhandler revisors rolle rundt vurderingen om fortsatt drift, og går dermed inn på revisors rolle fram til punktet hvor selskapet blir tvangsavviklet eller begjærer seg konkurs. Den går derimot ikke nærmere inn på revisors rolle og bistandsplikt under gjeldsforhandlinger eller bobehandlingen.

2. Teori

2.1 Grunnlaget for konkurs

For at et selskap kan åpne konkurs må selskapet være insolvent, jf kkl §60. For å oppfylle vilkårene for insolvens, må selskapet være både illikvid (betalingsudyktig) og insuffisient (i underbalanse), jf. kkl. §61. Illikviditeten kan ikke være av forbigående art, og begge kravene må være oppfylt for at konkurs kan åpnes. *Illikviditet* betyr at selskapet ikke kan betale sine forpliktelser etter hvert som de forfaller, og at dette ikke kan anses som en forbigående tilstand. Hvis betalingsudyktigheten er forbigående, vil altså vilkårene for insolvens ikke være oppfylt. Ved *insuffisiens* vil selskapets eiendeler og inntekter være lavere enn selskapets totale gjeld, og dermed ikke kunne gi full dekning for selskapets forpliktelser.

Kravene for insolvens er objektive, og det holder derfor ikke at en skyldner eller kreditor tror at skyldneren er insolvent. For å avgjøre om begge vilkårene for insolvens er til stede, må det foretas en rekke skjønsmessige vurderinger. Den endelige avgjørelsen besluttet av tingretten som avgjør om vilkårene for insolvens er til stede. Skyldneren er pliktig til å åpne konkurs dersom selskapet er insolvent, og i motsatt tilfelle vil det ikke være adgang for å åpne konkurs.

Illikviditetsvilkåret

Å være illikvid kan sees på som det motsatte av det å være likvid, og innebærer at man ikke kan betale sine forpliktelser etterhvert som de forfaller. Disse forpliktelsene kan dekkes ved eksisterende eiendeler og midler, eller ved løpende inntjening. Illikviditetsvilkåret anses gjerne som det mest sentrale vilkåret i insolvensvurderingen. Dette ligger i at kreditorene ikke har noen grunn til bekymring dersom selskapet betaler sine forpliktelser til forfall. For å avgjøre om selskapet har betalingsproblemer, kreves en oversikt over alle tidligere og fremtidige inn- og utbetalinger ordnet etter inngangsdato og forfallsdato for en bestemt periode. En slik likviditetsoversikt vil kunne få frem om debitors betalingsproblemer kan anses å være av forbigående art, og vil gi et godt grunnlag for vurderingen om debitor er illikvid (Huser, 1988).

For å fastslå om det foreligger illikviditet må det tas stilling til hvilke inntekter og utgifter som skal tas med i likviditetsoversikten, hvordan beregne størrelsen på

fremtidige inntekter og utgifter, samt hvilket tidsperspektiv som skal legges til grunn.

Salg av aktiva

Ved beregning av skyldnerens eksisterende midler er det særlig relevant å se på hvilke eiendeler som kan realiseres raskt nok til å betale skyldnerens forpliktelser. De vanligste midlene å ta med er ofte omløpsmidler, slik som varebeholdninger, kundefordringer og kontanter. Disse anses for å være de mest likvide midlene. Videre er det også grunn til å se på midler som kan selges uten at det påvirker den vanlige driften skadelidende. Dette kan eksempelvis være kortsiktige plasseringer i børnoterte aksjer og obligasjoner. Er eiendelen nødvendig for virksomheten for å generere løpende inntekter, kan ikke inntektene fra et slikt salg tas med sammen med de løpende inntekter (Brækhus, 1991).

Det er imidlertid ikke et klart skille mellom omløpsmidler og anleggsmidler, i den forstand at omløpsmidler kan realiseres raskt nok, mens anleggsmidler ikke kan realiseres i tide.

Det er imidlertid ikke alltid et klart skille mellom hvilke type eiendeler som kan anses som likvide og ikke. Av og til kan det for eksempel være tilfeller hvor skyldneren får til å selge et anleggsmiddel eller en eiendom i tide til å dekke sine forpliktelser ved forfall, og dermed vil det ikke være hensiktsmessig å kun se på de vanlige likvide midlene til selskapet. I mange tilfeller vil skyldneren ha aktiva som har betydning for selskapets videre drift og som dermed ikke kan selges, eller eiendeler som ikke kan realiseres i tide. Samtidig kan ikke eiendeler som skyldneren ikke vil oppgi hvor er medregnes i likviditetsbudsjettet.

Ny kreditt vil forbedre betalingsevnen ved at det konverterer kortsiktig gjeld til langsiktig gjeld. Dersom skyldneren kan sannsynliggjøre at ny kreditt kan oppnås, skal dette medregnes. Det vil imidlertid være vanskelig for skyldneren å oppnå en god kredittvurdering hos banker og finansieringsforetak når skyldneren allerede har økonomiske problemer.

Skyldnerens forpliktelser

All forfalt gjeld, inkludert skatter og avgifter, skal tas med i likviditetsoversikten. Samtidig fremgår det i ordlyden og forarbeidene at “*skyldneren må kunne dekke sine fremtidige forpliktelser etter hvert som de forfaller*”. Utgangspunktet er

således at både forfalte, uforfalte og betingede forpliktelser må tas i betraktning, jf deknl §6-2.

Betingede krav

Hvilke utgifter som kan forventes å påløpe i fremtiden kan være vanskelig å avgjøre, spesielt ved betingede krav. Slike krav kan inneholde stor grad av usikkerhet om hvorvidt forpliktelsen vil realiseres, og videre til hvilken verdi.

For å fastslå om fordringen er til, må det foreligge en “betydelig sannsynlighetsovervekt”, jf Rt.2003 s. 909 og Rt.2004 s.118. Hva som ligger i uttrykket “betydelig sannsynlighetsovervekt” er ikke nærmere presisert, men kan tolkes til å være mer enn 50 % sannsynlig for at kravet vil oppstå. Her er man nødt til å utøve skjønn og vurdere sannsynligheten for at kravet vil oppstå. Tolkes uttrykket for strengt vil det kunne føre til at mange betingede krav ikke tas med i beregningen, og mange debitorer vil kunne anses som likvide når de kanskje ikke burde være det.

Forbigående betalingsudyktighet

En skyldner anses ikke for å være illikvid dersom betalingsudyktigheten kan sies å være “av forbigående art”. Med dette menes at det kun er en kortvarig periode hvor skyldneren ikke kan betale sine forpliktelser til forfall. Forsinkelser kan for eksempel skyldes at skyldnerens egne debitorer er for sent ute med å betale sine forpliktelser¹. Ordlyden i §61 gir ikke i seg selv svar på hvilken tidsperiode som skal legges til grunn, og det kan foreligge noe uenighet i hva som anses som rimelig tid.

Det kan foreligge flere usikkerhetsmomenter slik som konjukturer, prisutvikling, tredjeparters betalingsevne etc, som kan påvirke størrelsen på beregnet fremtidig inntekt for selskapet. Det kan være at man etter en totaloppstilling kommer fram til at skyldneren akkurat vil overleve den beregnede perioden med liten margin, feks ved at selskapet selger eiendeler som dekker forpliktelsene for en liten periode fremover, men at betalingsproblemene igjen vil oppstå om kort tid. I slike tilfeller kan det være hensiktsmessig å utvide vurderingsperioden, for å sikre seg at betalingsevnen er tilfredsstillende i et lengre perspektiv. Fra Rt. 1997 s. 698 har

¹ NOU 1972:20

² Ot.prp. Nr.50 (1980-81) s. 85

³ NOU 1972:20 s. 122

Høyestrett presisert at det kreves en viss *stabilitet og varighet* over skyldnerens inntjeningsevne til å betale sine forpliktelser etterhvert som de forfaller. Dette gir dog ikke svar på hvilket tidsperspektiv som skal legges til grunn.

Forarbeidene fastslår at: *“Noen dagers forsinkelse, for eksempel fordi en av skyldnerens egne debitorer er litt sent ute med sitt oppgjør, eller fordi det oppstår en forsinkelse i postgangen på grunn av uvær e.l, innebærer ikke at insolvens foreligger. Noe forbehold i lovteksten for slike kortvarige forsinkelser er ikke påkrevet»*². En forbigående betalingsudyktighet vil kunne basere seg på hvor sikre holdepunkter det er for at skyldneren vil komme på bena igjen. Dersom disse holdepunktene er relativt sikre og skyldneren vil bli likvid i nær fremtid, må dette være et tungtveiende argument for at betalingsudyktigheten kan anses å være forbigående, selv om denne perioden varer lenger enn 3 måneder. Huser konkluderer med at lengden øker eller minker i takt med sannsynligheten for at skyldneren igjen blir likvid (Huser, 1999). Et naturlig utgangspunkt kan være en tidsperiode på 3 måneder, men at perioden kan forkortes eller forlenges basert på en helhetsvurdering.

Insuffisiensvilkåret

Det fremgår av konkursloven §61 at dersom skyldneren er varig illikvid, er vedkommende likevel ikke insolvent dersom “eiendeler og inntekter tilsammen antas å kunne gi full dekning for skyldnerens forpliktelser”. Hvis det eksisterer nok eiendeler og inntekter til å gi full dekning for skyldneres forpliktelser, vil dermed vilkåret for insuffisiens ikke være til stede. I slikt tilfelle vil kreditorene kunne få maksimal dividende av sine krav, og skyldneren kan anses å være suffisient. Ofte vurderes insuffisiensvilkåret først etter at det er fastsatt at skyldneren er illikvid og at dette ikke er av forbigående art, da dette er er det grunnleggende vilkåret ved insolvensvurderingen.

I motsetning til likviditetsvurderingen som ser på fremtidige inntekter og utgifter, vurderes skyldneres suffisiens på det tidspunktet solvensen skal vurderes. Det dannes en oversikt over skyldnerens samtlige aktiva og passiva på vurderingstidspunktet, hvor alle tilgjengelige eiendeler som tilhører skyldneren skal medregnes.

² Ot.prp. Nr.50 (1980-81) s. 85

Verdsettelse av eiendeler

Et praktisk viktig spørsmål er hvilken verdi som skal føres opp ved verdsettelsen av skyldnerens eiendeler. Vurderingen vil avhenge av om det forutsettes at det skal skje en realisasjon eller ikke. Verdien av eiendelene vil utgjøre stor forskjell avhengig av om man vurderer verdiene ut fra en forutsetning om fortsatt drift, eller etter realisasjonsverdien. Ifølge forarbeidene bør eiendelene verdsettes etter en forutsetning om utlegg, det vil si at verdien baserer seg på en forutsetning av at realisasjonen blir framtvinget av kreditorene. Som utgangspunkt må verdsettelsen derfor ta sikte på en tvangsrealisasjon framtvinget av kreditorene, og ikke med sikte på frivillig salg (Andenæs, 1999). Men en slik vurdering skal samtidig ta sikte på å oppnå størst mulig utbytte, og skal være individuell for hver enkelt eiendel.

Det er flere forhold som påvirker beregningen av realisasjonsverdien. Som utgangspunkt er det verdien som har sikte på å oppnå størst mulig utbytte innenfor den tid som står til rådighet som er avgjørende (NOU 1972:20).

Ut fra hensynet til kreditorene som skal ha dekning av sine krav ved forfall, vil man ikke kunne avvente at skyldneren finner den gunstigs mulige realisasjonen.

Å legge til grunn balanseført verdi kan ofte gi et noe skjevt bilde av de reelle verdier i beholdningen. Eiendelene vurderes derfor ut ifra virkelig verdi, det vil si den verdien eiendelene beregnes å være verdt ved et eventuelt tvangssalg. I en situasjon hvor insolvensspørsmålet er relevant, vil en slik verdi normalt sett være slakterverdien/likvidasjonsverdien. Den kan også i noen tilfeller være normal salgsverdi. Fra forarbeidene fremgår det at hvis skyldneren frivillig vil realisere de aktuelle eiendelene på en måte som er mer fordelaktig, er det den prisen som kan oppnås som skal legges til grunn³. Et slikt forventet salg vil også avhenge av konjunkturer i markedet, eiendelens art og omsettelighet, samt tid til rådighet.

Lovteksten sier ingenting om hvor lang tid skyldneren skal ha til rådighet ved salg av eiendelene, men av hensyn til debitor og de konsekvensene en konkurs vil innebære, må det ikke legges for kort periode til grunn. Normalt sett vil det allikevel ikke kunne legges samme tidsperiode til grunn som hvis skyldneren

³ NOU 1972:20 s 123

hadde hatt full handlefrihet. Hvis for eksempel skyldneren opererer i et marked som er i en stor bølgedal, kan ikke verdsettingen av selskapets eiendeler basere seg på en forventning om bedring i konjunktorene (Andenæs).

Andenæs mener at verdsettelse etter §61 forutsetter at driften ikke gir tilstrekkelig avkastning, og at eiendelen derfor må selges. Det er imidlertid mulig å ta hensyn til mulighetene for å vurdere verdiene under forutsetningen om fortsatt drift. Hvis det foreligger slike muligheter kan det være aktuelt å verdsette eiendelene samlet, eller grupper av eiendelene. Verdivurderinger hvor det forutsettes fortsatt drift vil avvike sterkt fra eiendelens "slakterverdi". Brækhus konkluderer derfor med at det normalt vil være eiendelens slakterverdi som legges til grunn ved suffisiensvurderingen.

I noen tilfeller kan det oppstå tvil om skyldneren faktisk er eier av et aktivum, hvorav dette kan ha betydning for om vedkommende er suffisient eller ikke. Dette kan være vurderinger hvor eiendeler tilhører skyldneren eller en tredjemann. På samme måte må alle aktiva som debitor hevder å ha eiendomsrett til være tilgjengelige for kreditorene. Fra Rt. 1950 s. 1132 fastlår Høyesterett at midler som skyldneren har, men som er gjort utilgjengelige for kreditorene, ikke kan tas med i suffisiensvurderingen. Videre kan eiendeler som debitor har i utlandet kun inkluderes dersom debitor opplyser hvor disse befinner seg, og er villig til å medvirke til at kreditorene kan søke dekning i eiendelene. De generelle krav er dermed at eiendelene må tilhøre skyldneren, samt være tilgjengelige for skyldnerens fordringshavere.

Videre er spørsmålet hvilke passiva som skal tas i betraktning ved suffisiensvurderingen. Alle fordringer som påhviler debitor på vurderingstidspunktet, og som det kan kreves dividende av ved åpning av konkurs, skal legges til grunn. Et foreldet krav inkluderes dermed ikke med i vurderingen.

Som tidligere nevnt gjelder dette både forfalte, uforfalte og betingede forpliktelser. Ubestridt gjeld, der begge parter er enige om hva som skal tilbakebetales, vil sjelden være problematisk å fastsette.

I forarbeidene til konkursloven §61 er det uttalt at “betingede gjeldsposter må vurderes ut fra muligheten for at de blir aktuelle”⁴. Utgangspunktet er dermed at betingede forpliktelser må vurderes ut ifra sannsynligheten for at betingelsen vil inntreffe, og verdsette den aktuelle posten tilsvarende. Teoretisk sett høres dette enkelt ut, men praktisk sett kan det være vanskelig å gjøre en slik vurdering.

Insolvens hvor ett av vilkårene er oppfylt

Som tidligere nevnt er illikviditet gjerne det mest sentrale vilkåret for å insolvensvurderingen. Det er vanskelig å konstantere insolvens dersom skyldneren betaler sine forpliktelser til forfall. På en annen side kan skyldneren bruke midler som tærer på kapitalen for å holde seg flytende, som fører til at skyldneren til slutt kommer i underbalanse. En slik situasjon vil bare kunne pågå for en begrenset periode, da selskapet etter hvert vil komme i underbalanse og egenkapitalen vil reduseres, som gjør at styret får en plikt til å handle, jf asl §3-5. Huser poengterer imidlertid at “foreligger det ikke betalingsmislighold, er insolvensvilkåret ikke oppfylt”. Det stilles med andre ord strengere krav til å fastslå insolvens dersom skyldneren enda ikke har misligholdt sine forpliktelser. Samtidig gjelder vilkåret også for fremtidige forpliktelser, og det må tas en vurdering på om skyldneren også kan betjene disse og ikke vil bli illikvid i nær fremtid. Det er viktig å fremheve at begge vilkårene må være oppfylt for at en skyldner kan anses for å være insolvent. Det vil for eksempel ikke være optimalt at skyldneren anses som insolvent kun på bakgrunn av insuffisiens. Eksempelvis vil en student ha opparbeidet seg mer studiegjeld enn eiendeler, og er insuffisient i rette forstand. Dette betyr dog ikke at studenten er illikvid, så lenge studenten kan betale sine forpliktelser etter hvert som de forfaller.

Etter en insolvensvurdering hvor det fremkommer at selskapet ikke oppfyller kravene for insolvens, må styret videre beslutte om det er grunnlag for å avlegge regnskapet med forutsetningen om fortsatt drift. En insolvensvurdering innebærer normalt at selskapet er i en økonomisk vanskelig situasjon, selv om kravene til insolvens ikke blir oppfylt. Vurderingen om fortsatt drift innebærer at selskapet skal fortsette i overskuelig framtid, og forutsetter at det er realistisk av styret å tro at de økonomiske problemene vil løse seg innen rimelig tid.

⁴ NOU 1971:20 s 123

2.2 Prinsippet om forutsetningen om fortsatt drift

Forutsetningen om fortsatt drift innebærer at et selskap forventes å fortsette driften i overskuelig framtid, og er et grunnleggende prinsipp ved utarbeidelsen av regnskapet, jf rskl §4-5. Så lenge det ikke er sannsynlig at selskapet vil bli avvirket, skal årsregnskapet utarbeides i henhold til dette prinsippet. Er forutsetningen til fortsatt drift til stede, registreres eiendeler og gjeld på det grunnlag at enheten vil kunne realisere sine eiendeler og møte sine forpliktelser (Birkeland, 2017).

Forutsetningen er nært knyttet opp til risikoen for konkurs, og det skal være sikkerhet for at selskapet ikke drives på kreditorenes regning. Både insolvensvurderingen og forsvarlighetskravet er derfor begge momenter som inngår i vurderingen for om det er grunnlag for fortsatt drift. Etter en insolvensvurdering eller forhold hvor styrets handleplikt har måtte tre inn, vil det være naturlig å vurdere om forutsetningen til fortsatt drift fortsatt er til stede. Styret og ledelsen må vurdere om selskapets fremtidige utvikling kan forbedre eller forverre den økonomiske situasjonen. Andre momenter som er viktige å ta hensyn til er negativ utvikling i økonomiske nøkkeltall, betydelige driftsunderskudd, problemer med finansiering, tap av nøkkelpersoner, leverandører eller kunder.

Forutsetningen har avgjørende betydning for om årsregnskapet skal utarbeides etter vanlige regnskapsprinsipper, eller om det må utarbeides et avviklingsregnskap. Et årsregnskap kan isolert sett være riktig utarbeidet, men dersom forutsetningen om fortsatt drift ikke er til stede kan selve grunnlaget for utarbeidelsen bli feil. Forutsetningen vil som regel ikke være problematisk dersom selskapet har gode finansielle tall. Hvis det i tillegg opererer i en bransje hvor utsiktene for driften er gode og næringslivet generelt ikke opplever nedgangstider, vil selskapet anses som stabilt. I årsberetningen skal det bekreftes hvorvidt forutsetningen om fortsatt drift er til stede, eller om det eksisterer en vesentlig usikkerhet. Dersom det er sannsynlig at virksomheten vil bli avvirket, skal det redegjøres for hvordan virkelig verdi ved avvikling er beregnet, jf rskl §3-3a syvende ledd nr 4.

2.3 Styrets og ledelsens ansvar og plikter

Styret er selskapets ledende organ, valgt av generalforsamlingen. Styret har både et forvaltningsansvar, et tilsynsansvar og et informasjonsansvar. I hovedtrekk kan styrets oppgaver deles inn i tre deler: å forvalte selskapet (forvaltningsansvar), følge opp den daglige ledelse og selskapets virksomhet (tilsynsansvar), og opplyse aksjonærer, kreditorer, ansatte, myndigheter og andre om forhold vedrørende selskapet (informasjonsansvar) (Bråthen, 2017).

Forvaltningen av selskapet hører under styret, som skal sørge for forsvarlig organisering av virksomheten, jf. asl./asal. §6-12 første ledd. Dette betyr at styret er den øverste leder av selskapets virksomhet, og skal forvalte selskapet slik at selskapskapitalen blir ivaretatt på en best mulig måte. Dette er for å ivareta både selskapets, aksjonærenes og kreditorenes interesser. Videre er det styret som skal fastsette planer og budsjetter for virksomheten, jf. asl./asal §6-12 andre ledd. Dette innebærer at styret har oversikt og kompetanse rundt selskapets økonomiske framtidsutsikter.

Styret plikter også å holde seg orientert om selskapets økonomiske situasjon, og påse at virksomheten, regnskapet og formuesforvaltningen er gjenstand for betryggende kontroll, jf. §6-12 tredje ledd. Dette innebærer blant annet at de skal holde seg orientert om selskapets regnskap, likviditet, egenkapital og gjeld, lønnsomhet og tap. For å få til dette er det viktig med et godt samspill med ledelsen og daglig leder, som har ansvar for den daglige ledelse av selskapet, jf. asl §6-14 første ledd. For at informasjonen skal nå fram til styret, er det viktig med et godt rapporteringssystem som gir omfattende og tilstrekkelig informasjon. På denne måten vil daglig leder og øvrige organer kunne holde styret løpende informert og orientert om selskapets økonomiske stilling. Parallelt med dette fremgår det i asl §6-15 første ledd at daglig leder skal underrette styret om selskapets virksomhet, stilling og resultatutvikling hver fjerde måned. Styret kan imidlertid kreve nærmere redegjørelse om bestemte saker til enhver tid, jf. asl §6-15 andre ledd. Rapportering til styret kan dermed fastsettes hyppigere enn hver fjerde måned, og må ses i sammenheng med størrelsen og virksomheten som selskapet driver.

I tillegg til å forvalte selskapet, har styret en tilsynsplikt overfor den daglige ledelse og virksomheten for øvrig. Her fungerer styret mer som et kontrollerende organ, men kan ses i sammenheng med styrets forvaltningsplikt, hvor grensen mellom forvaltning og tilsyn er noe flytende.

Det er styrets og ledelsens ansvar å sørge for at relevante opplysninger rundt usikkerhet og risikoer er informert om i årsberetningen, samt å vurdere om selskapet har en forsvarlig egenkapital. Her har de en informasjonsplikt gjennom regnskapsloven, en handle- og oppbudsplikt regulert i aksjeloven, samt plikt til å vurdere vilkårene for insolvens gjennom konkursloven.

2.2.1 Forsvarlig egenkapital og likviditet

Det følger av aksjeloven §3-4 at *”selskapet skal til enhver tid ha en egenkapital og en likviditet som er forsvarlig ut ifra risikoen ved og omfanget av virksomheten i selskapet”*. Ut ifra ordlyden skal selskapet gjøre en forsvarlighetsvurdering av både egenkapitalen og likviditeten, og vurdere disse ut ifra selskapets virksomhet.

I likhet med forvaltningsansvaret, er bestemmelsen særlig for å bidra til å ivareta selskapets, aksjonærenes, og selskapskreditorenes interesser. Formålet bak bestemmelsen er å gi selskapets ledelse en påminnelse og en oppfordring til å foreta fortløpende vurderinger rundt selskapets økonomiske stilling og eventuelt iverksette nødvendige tiltak⁵.

Ordlyden gir ikke eksplisitt uttrykk for hvem som har ansvar for å se til at egenkapitalen og likviditeten i selskapet er forsvarlig. Siden det er styret som har ansvaret for forvaltningen av selskapet, kan det sies at bestemmelsen primært er rettet mot dem. Hvor hyppige og grundige vurderingene må være, avhenger av selskapets økonomiske situasjon. Vurderingen får størst betydning ved avleggelsen av regnskapet, men andre forhold kan tilsi at styret må ha skjerpet aktsomhet i forbindelse med forsvarlighetskravet. Hvis selskapet har god likviditet og gode finansielle tall, samtidig som egenkapitalen fra det siste året var tilfredsstillende, vil det ikke være et like stort behov for nøye vurderinger av forsvarlighetskravet. Styret må allikevel være oppmerksomme på forhold og hendelser som kan inntre i løpet av året som kan ha

⁵ Ot.prp. nr. 36 (1993-1994) s. 68 og Prop. 111L (2012-2013) s. 75.

betydning for selskapets egenkapital. At vurderingene skal skje fortløpende vil si at styret skal ta regelmessig stilling til forsvarlighetskravet. Å kun foreta vurderingen ved regnskapsavleggelsen vil trolig ikke holde. Styrets plikter skjerpes dermed kraftig dersom det oppstår en risiko for selskapets økonomiske stilling.

Egenkapitalen er verdien av alle selskapets eiendeler minus total gjeld. Ved vurdering om forsvarlig egenkapital er det den reelle egenkapitalen som skal legges til grunn, og ikke den bokførte. Det betyr at alle merverdier i eiendeler skal tas hensyn til, selv om de ikke kan balanseføres etter ulike regnskapsstandarder. Dette kan for eksempel være verdiøkning på eiendom og tomter som er bokført til anskaffelseskost. Slike verdiøkninger er ikke lov å oppskrive i balansen, men skal tas hensyn til ved en forsvarlighetsvurdering. Et annet eksempel er goodwill som er utviklet internt hos selskapet selv. Dette er en merverdi som ikke er balanseført, da det kun er goodwill fra oppkjøp som er lov å balanseføre.

I likhet med verdsetting av eiendelenes reelle verdi, skal det også tas hensyn til forpliktelser som ikke inngår i balansen. Dette kan eksempelvis være garantier og kausjonsansvar. Vurderingen av selskapets reelle egenkapital skal ha grunnlag i en forsvarlig vurdering og bør dokumenteres. Jo vanskeligere verdien er å bedømme eller jo mer usikkerhet som ligger til grunn, desto større krav stilles det til sannsynliggjøring av verdiene.

Lovteksten spesifiserer ikke hva som ligger i at egenkapitalen skal være forsvarlig. Ordlyden sier at forsvarlighetsvurderingen gjøres ut ifra *risikoen og omfanget av virksomheten i selskapet*, og gir ingen nærmere krav eller regler om størrelsen til selskapets egenkapital. Som utgangspunkt må styret ta vurderingen og tilpasse den etter bransjen som virksomheten opererer i. Her må det gjøres en vurdering av generell markedsrisiko og virksomhetens spesielle risiko. Noen selskaper opererer i risikoeksponerte bransjer hvor det vil være nødvendig med en større egenkapital for at den skal kunne anses som forsvarlig, mens andre selskaper opererer i bransjer som ikke påvirkes av markedsconjukturer og svingninger i like stor grad. Samtidig kan to selskaper være i samme bransje og ha lik virksomhet, men ha ulik finansiering og kontrakter.

Et eksempel på dette er to ulike selskaper som begge eier et næringsbygg. Hvis man forutsetter at næringsbyggene er helt like, men finansiert forskjellig, kan dette gi ulike utslag på forsvarlighetsvurderingen. Selskap A kan for eksempel ha en høy

egenkapitalandel, men leiekontrakter som straks går ut, hvorav markedet for utleie er svakt. Selskap B kan på en annen side ha en lav egenkapitalandel, men langsiktige og sikre leiekontrakter som gjør at det ikke oppstår noen risiko. En ellers svak egenkapital kan med andre ord være forsvarlig dersom selskapet har klare forventninger om langsiktige og stabile kontrakter. Det er derfor avgjørende å ta hensyn til om egenkapitalen er tilstrekkelig nok til at den minst balanserer risikoen ved og omfanget av virksomheten.

En vurdering av forsvarlig egenkapital er hovedsakelig basert på skjønnsmessige vurderinger, og kan derfor være lite tilfredsstillende som beskyttelse for kreditorenes interesser. Spesielt i tilfeller hvor selskapet har gått i betydelige underskudd og tapt en større del av egenkapitalen, vil det være hensiktsmessig å supplere den skjønnsmessige vurderingen med mer konkrete pliktregler som i større grad knyttes til objektive kriterier⁶. Utfordringen med dette kan være å fastsette objektive kriterier som egner seg som grunnlag for handleplikt.

I 2013 ble §3-4 utvidet ved å presisere at kravet også gjelder *forsvarlig likviditet*. Likviditet omfatter selskapets evne til å betale sine forpliktelser etter hvert som de forfaller, og skal sikre at kreditorene får pengene sine. Selv om kravet ble innført i 2013, har hensynet til kreditorene tidligere vært der i form av kravet om forsvarlig egenkapital. Hensynet til god likviditet er naturligvis også av interesse for kreditorene, og er trolig derfor lovgiver har valgt å ta den med i bestemmelsen.

Ved vurderingen om selskapet har en forsvarlig likviditet er det nødvendig å lage likviditetsprognoser for de kommende månedene, hvor det fremkommer hvorvidt selskapet vil være i stand til å betjene sine løpende forpliktelser. Her er det naturlig å se på selskapets tilgjengelige betalingsmidler, slik som kontantbeholdning, bankinnskudd, ubenyttet kassakreditt, eller lett omsettelige aksjer, og sette dette opp mot selskapets kortsiktige fordringer. Vurderingen krever mindre bruk av skjønn, slik den gjør ved vurderingen om forsvarlig egenkapital. At styret må passe på at selskapet kan betale sine forpliktelser kan ses i sammenheng med styrets allminnelige plikt til å forvalte selskapet på en forsvarlig måte, jf §asl 6-12.

Relevante momenter i forsvarlighetsvurderingen

⁶ NOU 1996:3, s 55

Forvarlighetsvurderingen bør baseres på forutsetningen om fortsatt drift, med mindre ledelsen har til hensikt eller ikke har noe annet realistisk alternativ enn å avvikle selskapet. Ved vurderingen om forsvarlig egenkapital må det tas en helhetsvurdering av selskapets samlede kapitalgrunnlag, og ikke bare egenkapitalen. Forholdet mellom egenkapital, gjeld, gjeldens sammensetning og de vilkår som knytter seg til selskapets forpliktelser må derfor ses på i sammenheng.

Et viktig moment her er for eksempel selskapets finansieringsstruktur, gjeldsvilkår og forfallstidspunkt, samt hvor sikre forpliktelsene er (Bråthen, 2009). Dersom forpliktelsene forfaller langt frem i tid eller er noe usikre, vil dette ha betydning for vurderingen. Det vil også ha betydning om selskapet har finansiert sine eiendeler med kortsiktig gjeld framfor langsiktig gjeld. Andre momenter er om selskapet har fått garantier fra aksjonærer eller andre foretak i samme konsern, eller hvis det ytes ansvarlig lån til foretaket. Et ansvarlig lån vil ved en avvikling eller konkurs ikke ha dekning for all ordinær gjeld, og kan anses som en mellomting mellom vanlig gjeld og egenkapital.

I tillegg er det viktig å vurdere om selskapet kan forvente ny tilførsel av kapital dersom egenkapitalen reduseres. Dette kan være situasjonen for et datterselskap der morselskapet har en sterk økonomisk stilling og av forretningsmessige grunner ikke kan la datterselskapet gå konkurs (Bråthen, 2009). Dette medfører at selskapet kan få tilført midler gjennom egenkapitalinnskudd, noe som kan gjøre at egenkapitalen vurderes som forsvarlig selv om regnskapet viser et annet bilde.

Et annet viktig moment er å se på selskapets livssyklus og hvor i etableringsfasen selskapet er. Et selskap som er i etableringsfasen eller ekspansjonsfasen vil ha større kostnader enn selskap som er i en normal driftsfase, og vil normalt gå i underskudd de første årene.

2.2.2 Styrets handleplikt asl/asal §3-5

Aksjeloven utløser handleplikt for styret dersom egenkapitalen er lavere enn forsvarlig ut ifra risikoen ved og omfanget av virksomheten i selskapet, jf. §3-5 første ledd. I dette tilfellet skal styret ”straks behandle saken” og innen rimelig tid innkalle til generalforsamling. Her skal styret foreslå tiltak som vil gi en forsvarlig egenkapital, eventuelt foreslå at selskapet oppløses dersom det ikke er noe annet alternativ.

Redegjørelse for selskapets økonomiske utvikling

I generalforsamlingen skal styret redegjøre for selskapets økonomiske stilling, selskapets framtidutsikter, og gi informasjon om årsakene til eventuelle underskudd. Redegjørelsen for framtidutsiktene bør innebære en omtale av konsekvensene av underskuddet, den seneste økonomiske utviklingen, forventet tap i nærmeste framtid og konkrete tiltak og konsekvenser av disse (konkursrådet, 2002).

Ved økonomiske nedgangstider eller anstrengt økonomi, bør styret følge opp egenkapitalsituasjonen regelmessig. Ved vurderingen bør de dokumentere hva de har gjort for å skaffe seg oversikt over situasjonen, og eventuelt vurdere å få inn økonomisk ekspertise hvis det er behov for det. Av og til vil vurderingen av forsvarlig egenkapital bestå av vesentlige skjønsmessige estimater, hvor det er store forskjeller ved verdsettelsen av en eiendel. I slike tilfeller bør styret vurdere å få inn en ekstern bekreftelse som kan gi en konkret verdi, og som kan bistå ledelsen og styret og sikre kvaliteten på informasjonen som blir gitt.

Styrets plikt til å foreslå tiltak

Det følger av ordlyden i asl/asal §3-5 at styret skal ”foreslå tiltak som vil gi selskapet en forsvarlig egenkapital”. Som tidligere nevnt har styret det overordnede ansvaret for forvaltningen av selskapet, og vil dermed inneha nok kompetanse til å kunne iverksette tiltak for å bedre selskapets økonomiske stilling. Tiltakene kan eksempelvis være omorganiseringer, reforhandling av låneavtaler, salg av eiendeler eller ny tilførsel av kapital, fusjon eller fisjon.

Foreslåtte tiltak som følge av handleplikten vil kunne bidra til at selskapet ikke lenger står i fare for en potensiell konkurs. Handleplikten trer som regel inn før det er fare for insolvens, og fører til at styret blir mer bevisst på selskapets økonomiske situasjon og ser på mulige løsninger som kan berge selskapet. Slike tiltak vil videre kunne legge grunnlag for forutsetningen om fortsatt drift ved avleggelsen av regnskapet.

Når egenkapitalen er mindre enn halvparten av aksjekapitalen

For allmennaksjeselskaper har styret også en handleplikt dersom egenkapitalen har blitt mindre enn halvparten av aksjekapitalen, jf asal §3-5 første ledd. Med aksjekapitalen

menes den kapitalen som selskapet står oppført med i vedtektene, jf asal §2-2 første ledd nr 5, jf §3-1. Dette betyr derimot ikke at egenkapitalen automatisk er uforsvarlig dersom den blir lavere enn halvparten av aksjekapitalen, men det må foretas en konkret vurdering av selskapets reelle økonomiske situasjon. Det kan stilles spørsmål til om aksjekapitalens størrelse er et egnet mål for når en handleplikt skal inntre, da aksjekapitalen sier lite om hvor stor egenkapital selskapet bør ha i forhold til den virksomhet den driver. En fordel med bestemmelsen er at det er et konstatert forhold som sier nøyaktig når handleplikten vil inntreffe, i motsetning til forvarlighetsvurderingen som baserer seg mer på skjønsmessige vurderinger. I tillegg er dette vilkåret i samsvar med EUs annet selskapsdirektiv art. 17 som Norge er bundet av, sammen med svensk og dansk rett⁷.

Dersom styrets handleplikt har blitt utløst ved tap av egenkapital, krever regnskapsloven at det opplyses om det er satt i gang tiltak for å sikre selskapets drift, eventuelt om selskapet skal oppløses. Styret har med andre ord en særskilt plikt til å informere om hvordan de etterlever handleplikten i aksjelovens §§3-4 og 3-5. Dette krever økt aktsomhet fra styrene, men kan også virke ansvarsbefriende ved at opplysninger rundt usikkerheten blir informert om. På denne måten kan ikke kreditorer, investorer eller andre regnskapsbrukere hevde at de ikke ble informert når de tok beslutninger basert på regnskapet.

Sammenhengen mellom styrets handleplikt og forutsetningen til fortsatt drift

Det er nær sammenheng mellom styrets handleplikt og forutsetningen om fortsatt drift. Normalt sett er det usikkerhet vedrørende selskapets evne til fortsatt drift dersom det har oppstått forhold som fører til at handleplikten må inntre, og motsatt. Fra forarbeidene til regnskapsloven uttaler lovutvalget at aksjelovens regler om selskapskapitalen har betydning for usikkerheten rundt fortsatt drift.

Den nære sammenhengen kommer av at styrets handleplikt først inntreffer når egenkapitalen eller likviditeten ikke lenger er forsvarlig, og dermed må grunnlaget for fortsatt drift også vurderes. Dette har også sammenheng med at mange selskaper har langsiktige lån med spesielle lånevilkår (covenants), hvorav et krav til egenkapitalandelen må være av en viss størrelse.

2.4 Revisors oppgaver og plikter i henhold til fortsatt drift- vurderingen

Revisors rolle er å være allmennhetens tillitsperson, og skal utøve virksomheten med integritet, objektivitet og aktsomhet, jf revl §1-2. Revisor skal ivareta både selskapets og regnskapsbrukernes interesser. Regnskapsbrukere kan blant annet være aksjonærer, kreditorer, offentlige myndigheter, kunder og leverandører. Revisjon av årsregnskapet skal gi brukerne betryggende sikkerhet for at regnskapet er utarbeidet i samsvar med gjeldende lover og regler, og at det ikke inneholder vesentlig feilinformasjon som følge av feil eller misligheter. Tilliten til revisors uavhengighet er vesentlig for tilliten til regnskapet. Hvis regnskapsbrukerne oppfatter revisor som uavhengig vil de få større tillitt til opplysningene som blir representert for dem.

Funksjonsfordelingen mellom styret og revisor

Forutsetningen om fortsatt drift er sentral for ledelsen og styret som skal avlegge regnskapet. Styrets rolle og funksjon er primært å forvalte selskapet, lede selskapets drift og økonomistyring. Revisors oppgave er å foreta en uavhengig og selvstendig *kontroll* av at årsregnskapet gir et rettvise bilde av selskapets økonomiske situasjon, og at det er avlagt i henhold til lover og forskrifter. Styret og revisor har dermed grunnleggende forskjellige funksjoner. Disse forskjellene har betydning for ansvarsforholdet mellom dem.

Revisors oppgave er å ta stilling til om det er gjort en tilstrekkelig vurdering til forutsetningen, og om nødvendige opplysninger er oppgitt i regnskapet. Revisor skal opprettholde en høy grad av profesjonell skepsis under hele revisjonen, og vurdere om det forsvarlig av styret og ledelsen å benytte seg av forutsetningen til fortsatt drift. Dersom det foreligger vesentlig usikkerhet må revisor forsikre seg om er tilstrekkelig opplyst om i regnskap, noter, årsberetning og revisjonsberetning.

Ved brudd på ledelsens og styrets handleplikt ved tap av egenkapital, har revisor ansvar for å informere om de forholdene som kan føre til strafferettslig og økonomisk ansvar gjennom nummererte brev. Revisor må dermed skjerpe aktsomheten og vurdere hvordan dette vil påvirke alle deler av revisjonen og risikoen for vesentlige feil i årsregnskapet.

2.3.1 ISA 570 – Fortsatt drift

ISA 570 er rammeverket som fastsetter målene for revisors arbeid og de spesifikke kravene som skal oppfylles knyttet til revisors vurdering av selskapets evne til fortsatt drift. Standarden beskriver revisors rolle i henhold til å kvalitetssikre informasjonen som er presentert og utarbeidet av ledelsen vedrørende selskapets fortsatt drift.

Ledelsen og styret er ansvarlig for å foreta vurderingen om fortsatt drift, og oppgi relaterte opplysninger i samsvar med gjeldende rammeverk for finansiell rapportering. Revisor er ansvarlig for å opparbeide seg en egen vurdering vedrørende selskapets evne til fortsatt drift, og konkludere om det foreligger en vesentlig usikkerhet i henhold til dette.

Etter standarden er revisors målsetning å innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig bevis for at ledelsens vurdering er riktig, og konkludere om hvorvidt det er knyttet en vesentlig usikkerhet til enhetens evne til fortsatt drift, og tilslutt fastslå konsekvensene for revisjonsberetningen, jf ISA 570. nr 6. I tillegg skal revisor gjennom hele revisjonen være oppmerksom på hendelser eller forhold som kan svekke virksomhetens evne til fortsatt drift, jf pkt 11. Dette betyr at det er revisor som bekrefter at de opplysningene som er gitt av ledelsen iht fortsatt drift faktisk reflekterer selskapets økonomiske tilstand.

Planleggingsfasen

ISA 570 krever at revisor vurderer forutsetningen om fortsatt drift på et tidlig stadie i revisjonen, spesielt når det utføres risikovurderinger i planleggingsstadiet. På dette tidspunktet må revisor vurdere om det foreligger hendelser eller forhold som kan føre til vesentlige usikkerhet. For å gjøre dette må revisor diskutere med ledelsen deres innledende vurdering vedrørende selskapets evne til fortsatt drift, avgjøre om de har identifisert problemer som kan ha betydelig innvirkning på driften, og hvordan de planlegger å adressere dem. Dersom ledelsen ikke har gjort en slik innledende vurdering, skal revisor finne ut hvilket grunnlag de har basert sine forutsetninger på, og spørre om det er hendelser eller forhold som kan påvirke selskapets evne til fortsatt drift. Slike diskusjoner tar normalt sted på det innledende møtet med ledelsen som er satt for å identifisere endringer i virksomheten, hvor formålet er å få et oppdatert bilde av selskapet og bransjen. Dette hjelper revisor med å avgjøre om forutsetningen om fortsatt drift er

sannsynlig til å resultere i en risiko for vesentlige feil og til å planlegge revisjonshandlinger i forhold til dette.

Viktigheten med å identifisere hendelser og forhold som kan påvirke selskapets evne til fortsatt drift i planleggingsfasen, er at risikoen for vesentlig feilinformasjon kan identifiseres og vurderes slik at nødvendig revisjonsarbeid kan utformes og utføres for å imøtekomme slike risikoer.

Evaluering av ledelsens vurdering (pkt 12-14)

Revisor har en sentral rolle når det gjelder det å bekrefte ledelsens og styrets vurderinger rundt forutsetningen om fortsatt drift. I tillegg til å evaluere ledelsens vurdering, skal revisor vurdere om ledelsens vurdering omfatter all den informasjon som revisor har blitt kjent med under revisjonen, jf pkt 12 og 14. Dette kan også være hendelser eller forhold som kan skape tvil om selskapets evne til fortsatt drift som strekker seg ut over perioden som ledelsen har lagt til grunn i sin vurdering.

Dersom det er avdekket hendelser eller forhold som kan føre til vesentlig usikkerhet, vil en viktig revisjonshandling være å ha samtaler med ledelsen, for å få et inntrykk av hvordan ledelsen vurderer og planlegger å håndtere situasjonen. Revisor vil etter kontinuerlige diskusjoner med ledelsen ha opparbeidet seg et kritisk bilde av de forutsetningene som ledelsen har lagt til grunn for videre drift. I denne sammenheng er det derfor viktig med en god dialog med selskapets ledelse og nøkkelpersoner, for at revisor kan innhente den informasjonen som er nødvendig.

Det er ikke revisors oppgaver og plikter å kompensere for manglende analyser utført av ledelsen for å underbygge deres vurdering. I visse tilfeller trenger ikke manglende analyser bety at ledelsens vurdering er feil. Dette gjelder spesielt dersom driften har vært lønnsom og finansieringsmulighetene har vært gode i lang tid. I dette tilfellet trenger ikke revisor utføre detaljerte evalueringshandlinger, så lenge øvrige revisjonshandlinger er tilstrekkelige og revisor kan konkludere om hvorvidt ledelsens bruk av forutsetningen er riktig, jf pkt A9.

Når dette er sagt vil en detaljert vurdering av forutsetningen om fortsatt drift basert på formelle prosedyrer, slik som budsjetter og kontantstrømprognooser, gi de mest overbevisende revisjonsbevisene for å vurdere ledelsens vurdering.

I slike tilfeller kan det være relevant med en mer omfattende evaluering av prosessen som ledelsen har fulgt, forutsetningene som de har basert sin vurdering på, ledelsens planer for fremtidige handlinger og om disse planene er gjennomførbare etter forholdene, jf pkt A10.

Ved avleggelsen av regnskapet forutsettes det at selskapet vil fortsette sin drift i overskuelig fremtid. Denne tidshorisonten er ikke nærmere definert, men revisor skal dekke den samme perioden som ledelsen har lagt til grunn i sin vurdering av selskapets fortsatt drift. Dersom denne perioden er mindre enn 12 måneder fra balansedagen, skal revisor be ledelsen om å utvide perioden til 12 måneder, jf pkt 13. Videre skal revisor vurdere om ledelsen i tilstrekkelig grad har informert om all relevant informasjon som revisor har blitt kjent med under revisjonen, og om ledelsen har kjennskap til hendelser eller forhold som kan skape usikkerhet ut over den perioden som er lagt til grunn, jf pkt 14 og 15. Slike hendelser og forhold må være betydelige før revisor vurderer ytterligere handlinger, siden graden av usikkerhet øker jo lenger frem i tid forholdet eller hendelsen inntreffer. Revisor vil allikevel be ledelsen om å identifisere hendelsen eller forholdet, og vurdere den mulige betydningen av den. Basert på dette kan det være relevant med ytterligere revisjonshandlinger.

Faktorer som kan indikere usikkerhet til fortsatt drift

Det kan nevnes flere eksempler på forhold som kan indikere at selskapets fortsatt drift er tvilsom. Dette kan eksempelvis være negativ egenkapital eller arbeidskapital, negativ utvikling i økonomiske nøkkeltall, betydelig driftsunderskudd, manglende evne til å betale kreditorer ved forfall, eller problemer med oppfyllelse av lånevilkår.

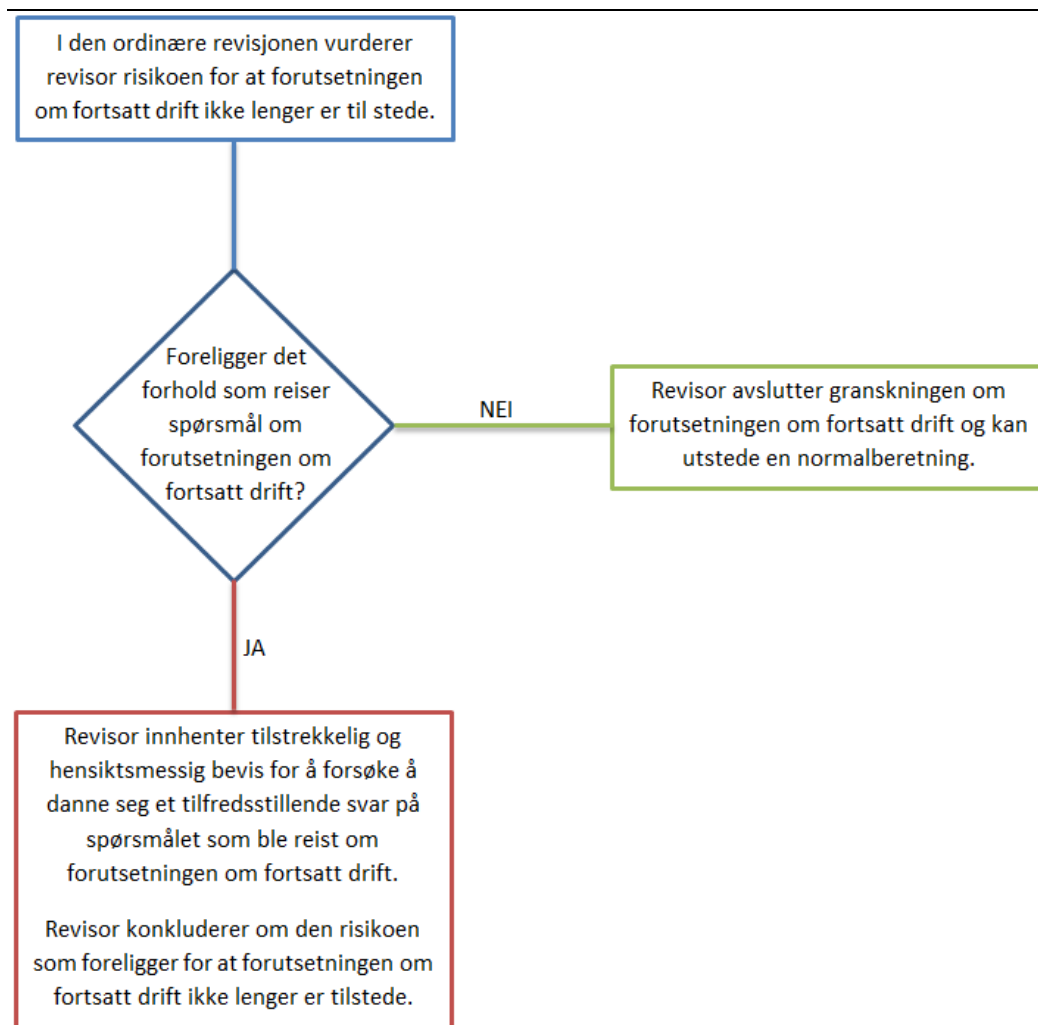
Ledelsens vurdering av selskapets fortsatt drift omtales ofte i årsberetningens avsnitt om selskapets framtidsutsikter. ISA 570 A3 nevner flere finansielle og driftsrelaterte forhold som kan skape tvil, men selv om ett eller flere av disse forholdene inntreffer, betyr det ikke nødvendigvis at det eksisterer vesentlig usikkerhet rundt fortsatt drift. Historisk sett er det selskapets likviditet som kan skape utfordringer, og dermed er behov for ny kapital, arbeidskapital og refinansiering sentrale indikatorer for revisor, i tillegg til resultatutvikling og inntjeningsevne (Rødssæteren og Gøbel, 2009). Dersom selskapet har negativ

arbeidskapital, fallende resultater og svak eller negativ egenkapital, må revisors aktsomhetskrav skjerpes og ledelsen og styret må involveres i en tidlig fase.

Ytterligere revisjonshandlinger (pkt A16)

Hvis den innledende vurderingen i planleggingsfasen eller evalueringen av ledelsens vurdering har identifisert hendelser eller forhold som kan skape tvil, skal revisor utføre ytterligere revisjonshandlinger for å fastslå om det faktisk foreligger vesentlig usikkerhet. Revisor skal innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis ved å be ledelsen om deres vurdering av selskapets evne til fortsatt drift dersom dette ikke er gjort, vurdere deres planer om fremtidige handlinger, samt vurdere om disse vil forbedre situasjonen. Videre må revisor se på prognosen for kontantstrømmer og evaluere om de underliggende dataene for prognosen er pålitelige og tilstrekkelig underbygd. Revisor må stadig vurdere om det er ytterligere fakta eller informasjon som er blitt tilgjengelige etter datoen for ledelsens vurdering. Til slutt må revisor be om skriftlige uttalelser fra ledelsen og de som har overordnet ansvar for styring og kontroll, angående deres fremtidige tiltak og hvorvidt disse planene er gjennomførbare.

Det er først hvis revisor støter på forhold som kan skape vesentlig tvil at de ytterligere revisjonshandlingene må utføres. Hvordan revisor går frem ved vurderingen av fortsatt drift er beskrevet i figuren nedenfor:

Figur 1. Revisors vurdering av enhetens fortsatt drift (Eilifsen, 1997)

ISA 570 pkt A3 lister opp eksempler på hendelser og forhold som kan oppstå som kan skape usikkerhet. Listen er ikke uttømmende, og selv om ett eller flere av forholdene forekommer, betyr det ikke nødvendigvis at det foreligger vesentlig usikkerhet. Listen er delt opp etter finansielle, driftsrelaterte og andre forhold som kan indikere at fortsatt drift er usikker.

Eksempler på *finansielle forhold* er lån som nærmer seg oppgjørstidspunktet uten at det foreligger realistisk utsikt til fornyelse eller tilbakebetaling, eller overdreven bruk av kortsiktige lån for å finansiere langsiktige eiendeler. Det kan være negativ kontantstrøm eller betydelig verdifall på eiendeler som genererer kontantstrøm. Negative finansielle nøkkeltall over lang tid kan også være alarmerende, samt manglende evne til å betale sine kreditorer ved forfall og til å oppfylle betingelsene i låneavtaler.

Nyttige revisjonshandlinger i forbindelse med dette er å lese over vilkår for obligasjonsgjeld og låneavtaler, og fastslå hvorvidt det foreligger brudd på disse. Revisor kan også lese referater fra generalforsamlinger eller møter med dem som har overordnet ansvar for styring og kontroll for å finne informasjon om problemer med finansieringen. Revisor kan også be tredjeparter om skriftlig bekreftelse dersom støtten fra disse er viktig for enhetens evne til fortsatt drift. Dette kan for eksempel være subordinering av lån, forpliktelser til å opprettholde eller fremskaffe tilleggsfinansiering eller garantier.

Driftsrelaterte forhold er forhold som for eksempel tap av nøkkelpersoner uten at de blir erstattet, tap av vesentlig marked, nøkkelukunder, lisenser eller hovedleverandører, eller inntreden av en svært fremgangsrik konkurrent. Her må revisor vurdere ledelsens planer for håndtering av de nevnte forhold, samt sjekke hvilke alternativer enheten har.

Andre forhold kan være manglende evne til å overholde kravet til egenkapitalen, krav til solvens eller likviditet for finansinstitusjoner. Pågående rettssaker som kan skade selskapet betraktelig dersom rettssaken vinner frem, eller endringer i lovgivning eller politiske vedtak som forventes å få negativ innvirkning på selskapet. Ytterligere revisjonshandlinger kan være forespørre selskapets advokatforbindelse om rimeligheten av ledelsens vurdering av resultatene av disse og om de antatte finansielle virkningene. I henhold til lovregulering vil det være relevant å innhente og gjennomgå rapporter fra regulerende myndigheter for å få et bilde over hvor stor grad dette vil påvirke selskapet.

Betydningen av disse hendelsene eller forholdene avhenger av hvordan de blir kompensert for eller løst. Eksempelvis kan tap av en hovedleverandør erstattes med en annen leverandør, eller at manglende evne til å betale sine kreditorer løses med å innhente ny kapital.

Når det kommer til evaluering av ledelsens planer for fremtidige handlinger, skal revisor forespørre ledelsen om deres planer vedrørende realisasjon av eiendeler, opptak av ny gjeld eller omstrukturering av gjeld, reduksjon eller utsettelse av kostnader eller økning av egenkapitalen. I visse tilfeller kan revisor finne det hensiktsmessig å innhente spesifikke skriftlige uttalelser for å underbygge innhentet revisjonsbevis, jf pkt A20.

Disse ytterligere revisjonshandlingene skal veilede revisor med å innhente tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis, som vil være avgjørende for konklusjonen revisor kommer fram til vedrørende selskapets evne til fortsatt drift. Revisor skal uttrykke sin bekymring dersom det foreligger usikkerhet for fortsatt drift i revisjonsberetningen.

Revisjonsberetningen (pkt 17-20)

Gjennom revisjon av selskapet skal revisor avdekke forhold som kan skape tvil om selskapets evne til fortsatt drift, og det kan etter revisors vurdering være behov for utfyllende opplysninger rundt usikkerhetens type og konsekvenser for regnskapet. Dersom revisor konkluderer med at forutsetningen og fortsatt drift er riktig, men at det foreligger vesentlig usikkerhet, skal revisor fastslå om regnskapet:

- a) På en tilfredsstillende måte beskriver viktige hendelser eller forhold som kan skape tvil av betydning om selskapets evne til fortsatt drift, og ledelsens planer for å håndtere disse hendelsene eller forholdene.*
- b) Gir klart uttrykk for at det foreligger vesentlig usikkerhet om hendelser eller forhold som kan skape tvil av betydning om selskapets evne til fortsatt drift, og at selskapet derfor muligens ikke kan realisere sine eiendeler og møte sine forpliktelser gjennom den ordinære virksomheten (ISA 570 pkt. 19).*

Hvis ledelsen har oppgitt tilstrekkelige opplysninger i regnskapet, skal revisor avgi en umodifisert konklusjon, men legge til et separat avsnitt med overskriften “Vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift”, jf pkt 22. I avsnittet skal revisor vise til notene i regnskapet som gir opplysninger om de usikre forholdene, samt angi at disse hendelsene eller forholdene indikerer vesentlig usikkerhet.

Dersom det ikke er oppgitt tilstrekkelige opplysninger om en vesentlig usikkerhet i regnskapet, skal revisor avgi en konklusjon med forbehold eller en negativ konklusjon i samsvar med ISA 705, jf pkt 23. I et eget avsnitt skal revisor angi at det foreligger hendelser som gir vesentlig usikkerhet, og at det ikke er oppgitt tilstrekkelige opplysninger om dette forholdet. Hvis revisor vurderer ledelsens

bruk av forutsetningen om fortsatt drift uriktig, skal revisor avgi en negativ konklusjon, jf pkt 21.

Hvis årsregnskapet avlegges svært sent, følger det av pkt. 26 at revisor skal forespørre ledelsen om årsakene til at regnskapet er vesentlig forsinket. Hvis revisor mener at årsakene kan relateres til hendelser eller forhold som omhandler fortsatt drift, skal revisor gjennomføre ytterligere revisjonshandlinger.

Revisjonsbevis

Revisjonsarbeidet som blir utført i forbindelse med fortsatt drift vurderingen ved gjennomføringen av revisjonsoppdraget og konklusjonene som revisor har oppnådd, skal være dokumentert på riktig måte. Spesielt anbefales det at følgende elementer er tydelig dokumentert:

- Prosessen for risikovurderingen rundt selskapets evne til fortsatt drift i planleggingsfasen, samt notater fra diskusjoner med ledelsen og styret
- En oversikt over ledelsens vurderinger og forutsetninger
- Detaljer av revisjonsbevis som er oppnådd
- Spesifikke hendelser og forhold som kan skape tvil rundt forutsetningen til fortsatt drift, samt detaljer om videre prosedyrer som skal utføres i henhold til dette
- Detaljer rundt identifiserte usikkerhetsfaktorer av betydning for selskapets fortsatt drift
- Skriftlige uttalelser fra ledelsen eller styret rundt selskapets fremtidige planer, samt skriftlige uttalelser fra tredjeparter som fremtidig støtte til enheten
- Evaluering og konklusjoner om forutsetningen om fortsatt drift, og relaterte fastsettelse i regnskapet og konsekvensene av dette for revisjonsberetningen

2.3.2 Revisorloven

Revisorloven regulerer revisors oppgaver og plikter i forbindelse med revisjonen. Disse oppgavene og pliktene kan relateres til revisors rolle i forbindelse med vurderingen om fortsatt drift.

Krav til møter

Etter revisorloven §2-3 skal det minst en gang per år avholdes et møte mellom revisor og styret, uten at ledelsen er til stede. Formålet med møtet er å gjøre styret oppmerksomme rundt regnskapsavleggelsen, og avdekke eventuell mangelfull eller misvisende rapportering fra den daglige ledelse.

Nummererte brev

I revisorloven §5-2 fjerde ledd oppgis det klare krav for hvilke forhold som skal tas opp i nummererte brev til selskapets ledelse og styre. Slike forhold kan blant annet være feil og mangler ved formuesforvaltningen, mangler ved avleggelsen av regnskapet, misligheter og feil som kan medføre feilinformasjon i regnskapet, forhold som kan føre til ansvar for noen i selskapet. Hovedformålene med nummererte brev er for det første at styret og ledelsen har behov for og krav på å bli informert. Det andre er at nummererte brev er et viktig revisjonsbevis i revisors dokumentasjon for at alle plikter er oppfylt.

Finanstilsynet har uttrykt at terskelen for å sende ut nummererte brev bør være lav og at revisorene bør bli bedre på å kommunisere visse forhold gjennom nummererte brev⁸. Nummererte brev gir revisjonsklienten en klar oppfordring til å rette på feil eller mangler som avdekkes, og gir et bedre grunnlag for å følge opp de påpekte forholdene. Muntlig kommunikasjon kan gi et inntrykk av at forholdet ikke er så viktig. Revisor bør gi et klart uttrykk til forventninger for hva som skal rettes på og frist for å få gjort dette, og dersom dette ikke overholdes, må revisor vurdere følgende av dette for revisjonsberetningen eller plikten til å frasi seg oppdraget.

Revisors fratreden

Revisor har både rett og plikt til å frasi seg oppdraget, jf revl §7-1 første ledd og 5-2 første ledd. Retten til å frasi seg oppdraget er først og fremst aktuell dersom

⁸ <https://www.revregn.no/i/2016/1/revisjon-01-2016-5>

revisor ikke gis mulighet til å oppfylle sine lovpålagte plikter. Selskapet er pålagt å gi revisor adgang til å foreta de undersøkelser som revisor finner nødvendig, og gi revisor de opplysninger som er nødvendig for å utføre oppdraget, jf revl §5-2 tredje ledd. Hvis revisor ikke opplever at den revisjonspliktige overholder denne regelen og det ikke gis tilstrekkelig informasjon til at revisor kan uttale seg i revisjonsberetningen, har revisor rett til å trekke seg fra oppdraget.

Plikten til å fratre inntre dersom det avdekkes vesentlige brudd på lov og forskrifter og selskapet ikke retter på forholdet, jf revl. §7-1 første ledd. Hva som kan anses som ”vesentlige brudd” beror seg i første omgang på revisors profesjonelle skjønn. Vurderingen avhenger av hvilke forhold som avdekkes, virksomhetens art og omfang, samt risikoeksponering. Det er imidlertid enkelte lovbestemmelser som revisor må være oppmerksom på dersom disse blir brutt. For å kunne fratre skal revisor først ha påpekt forholdet i et nummerert brev, jf revl §5-4. Poenget med påpekingskriterier er at selskapet skal få mulighet til å rette på forholdene før revisor varsler fratreden. Hvis de påpekte forholdene rettes opp i, kan revisor ikke lenger si fra seg oppdraget. Hvis de påpekte forholdene derimot gjentar seg, eller det dukker opp nye brudd på lov og forskrifter, kan revisor normalt trekke seg fra oppdraget.

Hvis for eksempel selskapet ikke har en forsvarlig egenkapital, og revisor tar dette opp i nummererte brev, men styret gjør lite eller ingenting for å bedre situasjonen, vil dette føre til brudd på styrets handleplikt, etter asl §3-5.

Brudd på styrets handleplikt vil normalt være grunnlag for retten til å fratre, dersom dette har blitt påpekt i et nummerert brev. Hvis forutsetningen om fortsatt drift ikke lenger er til stede og selskapet driver på kreditorenes regning, må revisor også påpeke dette i et nummerert brev. Å drive et selskap på kreditorenes regning er et vesentlig brudd. Når revisor trekker seg fra oppdraget vil dette gi et tydelig signal ovenfor selskapets kreditorer og interessenter om at selskapet ikke bør fortsette. Revisors rett og plikt til å fratre er viktig for å hindre at useriøse selskaper driver over lang tid.

Revisorloven §7-1 går lenger enn ISA 570 på dette punktet, og er tydelig på at revisor har plikt til å trekke seg selv om oppdraget. Revisjonsstandarden krever under sistnevnte forhold at revisor avgir en negativ konklusjon, jf ISA 570 pkt 21.

Brudd på denne bestemmelsen vil kunne føre til at revisor blir erstatningsansvarlig.

Revisors erstatningsansvar

Revisors erstatningsansvar er hjemlet i revisorloven §8-1, som sier at revisor plikter å erstatte skade som revisor forsettlig eller uaktsomt har voldt under utførelsen av oppdraget. Dette kan ses i lys av at revisor ikke har utført oppdraget i samsvar med ”god revisjonsskikk”. Ekstern revisors utførelse av revisjonsoppdraget er viktig både for klient, kreditorer, ansatte og investorer, og det forventes at revisor utfører oppdraget i henhold til gjeldende lover og revisjonsstandarder. Revisor må ha utvist skyld, enten forsettlig eller uaktsomt, samtidig som at saksøker må ha blitt påført et økonomisk tap som følge av dette.

Ved brudd på etterlevelse av loven og god revisjonsskikk, kan revisor stå erstatningsansvarlig, miste bevilgningen eller i verste fall bli dømt.

2.3.3 Revisjonsberetningen

For mange brukere kan det være vanskelig å forstå omfanget av revisors arbeid og hvilke vurderinger revisor har tatt, og at det gis for lite informasjon i revisjonsberetningen. Både investorer, långivere, regulatoriske myndigheter og andre brukere har uttrykt et ønske om at revisor skal oppgi mer informasjon i revisjonsberetningen. For regnskapsåret 2016 ble det derfor implementert nye standarder for revisjonsberetningen, som skal gi brukerne større innblikk i de viktigste områdene som revisor har avdekket gjennom revisjonen, og hvilke områder det foreligger usikkerheter. Som følge av dette er tydeliggjøring av vurderingene om fortsatt drift lagt som et eget avsnitt i beretningen.

Ved vesentlig usikkerhet om grunnlaget for selskapets evne til fortsatt drift, plikter revisor å informere om dette i revisjonsberetningen i et eget avsnitt. Hvis revisor er uenig i styrets og ledelsens vurdering om selskapets fortsatt drift skal det avgis en negativ revisjonsberetning. Ved utilstrekkelige opplysninger skal det tas forbehold om dette. Hvis det er gitt tilstrekkelige opplysninger i regnskapet skal revisor avgi en beretning uten forbehold/umodifisert beretning, men tilføye et presiseringsavsnitt som gir utdypende forklaring til revisors usikkerhet. Her skal det henvises til notene i regnskapet som gir opplysninger rundt dette (ISA 570, pkt

Avsnittet skal ha overskriften ”Vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift”, og det skal vises til noten i årsregnskapet som opplyser om dette og hvorfor dette indikerer usikkerhet til fortsatt drift.

Styrets og revisors sammenfallende oppgaver

Som tidligere nevnt har styret og revisor vesentlig forskjellige funksjoner i selskapet, men det er samtidig enkelte områder hvor grensene kan være uklare. Både styret og revisor har ansvar for å avdekke feil/misligheter i årsregnskapet, å kontrollere formuesforvaltningen, samt ansvar for forutsetningen om fortsatt drift.

I utgangspunktet ligger ansvaret for formuesforvaltningen under styret, jf asl §6-12 tredje ledd. Samtidig skal revisor ”se etter at den revisjonspliktige har ordnet formuesforvaltningen på en betryggende måte og med forsvarlig kontroll”, jf revl. §5-1 annet ledd. Revisor skal dermed undersøke og kontrollere at styret og ledelsen har overholdt sine plikter, men bestemmelser sier ikke hvor utdypende undersøkelsene skal være. Revisors plikt til å se etter at selskapet har ordnet formuesforvaltningen på en betryggende måte er ifølge forarbeidene et viktig virkemiddel mot bekjempelsen av økonomisk kriminalitet.

I forbindelse med forutsetningen til fortsatt drift, skal både styret og revisor vurdere om forutsetningen er oppfylt. Styrets vurdering skal fremgå av årsberetningen, jf rskl §3-3. Revisors vurdering skal på sin side uttale seg om forutsetningen i revisjonsberetningen, jf revl §5-1 første ledd, og §5-6 første ledd nr 4. Unnlaterer fra begge parter kan medføre ansvar.

3. Metode

I dette kapittelet vil det gjøres rede for valg av metode og forskningsdesign som legges til grunn i oppgaven. Kapittelet starter med valg av forskningsdesign, og deretter valg av metode. Videre er det forklart hvordan data er innhentet og gjennomføringen av metoden.

3.1 *Forskningsdesign*

Et forskningsdesign er en overordnet plan for studiene som forteller hvordan problemstillingen skal belyses og besvares. Tidlig i studiet må det tas stilling til hva og hvem som skal undersøkes, og hvordan undersøkelsen skal gjennomføres. Det kan velges mellom tre ulike forskningsdesign; eksplorativt, deskriptivt (beskrivende) og kausalt design.

Eksplorativt design passer best for uklare problemstillinger hvor man ønsker innsikt og forståelse om et tema. *Deskriptivt design* passer best der formålet er å kartlegge en eller flere variabler og/eller sammenhengende mellom dem. *Kausalt design* tar sikte på å forklare en årsak-virkningssammenheng mellom to variabler.

Hvilke av de tre designene man bør velge vil avhenge av problemstillingen og formålet med forskningsspørsmålet. Problemstillingen i denne oppgaven omhandler revisors rolle i forbindelse med forutsetningen om fortsatt drift, og eksplorativt design passer derfor best for denne problemstillingen. Eksplorativt design gir mulighet til å avdekke flere forhold, og gir mest mulig innsikt om revisors forståelse og håndtering av tema.

3.2 *Kvantitativ og kvalitativ metode*

Når en undersøkelse gjennomføres, skilles det i hovedsak mellom to metoder; kvantitativ og kvalitativ undersøkelsesmetode. *Kvantitativ metode* brukes ofte for å finne en årsaks-virkningssammenheng og egner seg godt til å finne systematiske sammenhenger. Metoden benytter seg mer av statistiske metoder og opererer med store datasett, hvor data ofte innhentes gjennom spørreskjema.

Kvalitativ metode har fokus på forståelse og går mer i dybden på et tema. Det er ofte viktig å skaffe seg kunnskap om et fenomen, og fortolkning av data vil derfor være sentralt. Metoden foregår hovedsakelig gjennom intervju og observasjon, og egner seg godt til et tema som det ikke er forsket så mye på fra før. Intervju av relevante personer er den mest utbredte metoden for datainnsamling.

Det kvalitative intervjuet kan gjennomføres ved ulike former. Et *ustrukturert* intervju er uformelt og har åpne spørsmål der forskeren har et gitt tema, men det åpnes for ulike intervju spørsmål og intervjuet tilpasses den enkelte intervjusituasjonen. Et *semistrukturert* intervju bruker en intervjuguide med en liste over spørsmål som skal gjennomgås i løpet av intervjuet, men rekkefølgen spørsmålene stilles i kan variere. De ulike spørsmålene springer ut av problemstillingen som undersøkelsen skal belyse. I et *strukturert* intervju har man på forhånd fastlagt både spørsmål og tema, og det er faste svaralternativer som forskeren krysser av for.

Hovedskillet mellom de to metodene er at kvantitativ metode opererer med tall og størrelser, mens kvalitativ metode opererer med meninger gjennom språk og handlinger. Med sistnevnte metode er det få objekter som undersøkes, og har man en større nærhet til undersøkelsesobjektene. Ved kvantitativ metode er det mange objekter som undersøkes, men man har en større avstand til undersøkelsesobjektene.

Metodevalg

Forskningsspørsmålet i denne oppgaven går ut på å finne hva revisor gjør i forbindelse med forutsetningen om fortsatt drift ved ekstern revisjon. Kvalitativ metode er derfor best tilpasset ønsket for denne oppgaven, og gir mulighet til å studere hvordan revisor utøver profesjonelt skjønn i forbindelse med vurdering av fortsatt drift. Av de tre måtene å utføre kvalitative intervju på, er det benyttet semistrukturert intervju basert på en intervjuguide. Ved utarbeidelse av intervjuguiden er det først valgt ut fem deltemaer som springer ut fra hovedproblemstillingen. Under disse temaene er det utarbeidet flere underspørsmål for å passe på at viktige aspekter ved temaet besvares og at informanten kan komme med mer utdypende svar.

3.3 Metode for datainnsamling

Det skilles hovedsakelig mellom to typer data, primærdata og sekundærdata. Primærdata samles inn selv til et spesielt formål, og man går ofte ut til målgruppen for å få svar på en aktuell problemstilling. Sekundærdata er data som allerede eksisterer og samlet inn av andre, som for eksempel Statistisk sentralbyrå eller Norsk Samfunnsvitenskapelige datatjeneste.

For å danne en helhetig forståelse av temaet, har det vært nødvendig å benytte seg av litteratur i form av artikler, nettsider og bøker, samt lovverk og revisjonsstandarder. Her er det i hovedsak basert på sekundærdata. Videre har det blitt utført semistrukturerte dybdeintervju av to revisorer for å belyse problemstillingen, som er innhentet som primærdata. I et slikt intervju vil intervjuobjektet bli stilt ferdig utarbeidede spørsmål, men at det åpnes for tilleggsspørsmål og utdypninger dersom noe er spesielt interessant eller uklart. På denne måten kan man komme tettere inn på revisorene som intervjues og få gode svar på det som spørres om. Gjennom intervjuene har det vært ønskelig å kartlegge hvordan revisorene opplever sin rolle ved forutsetningen til fortsatt drift, og hvor stort fokus dette har gjennom revisjonen.

Utvelgelse av informanter

Utvelgelsen av informanter har stor betydning for selve undersøkelsen. Det er viktig å velge informanter som har god innsikt og erfaring med det som skal undersøkes. Det har derfor vært hensiktsmessig å velge ut informanter med lang erfaring fra revisjonsbransjen, og gjerne hatt overordnet ansvar for en hel revisjon.

Utvalgsstørrelse

I praksis er det ingen begrensninger for hvor mange informanter man kan ha til dybdeintervjuer, men det kan være nødvendig å foreta intervjuer helt til informantene ikke lenger gir ny informasjon. I denne undersøkelsen var det begrenset med tid, samt at det var vanskelig å få mange til å stille til intervju på grunn av hektiske tiden under årsoppgjøret og ferieavvikling. Utvalgsstørrelsen i denne oppgaven er derfor begrenset til 2 revisorer fra to ulike revisjonsselskaper. Revisorene jobber på kontorer av ulik størrelse, hvorav den ene tilhører et av de fire største revisjonsselskapene, mens den andre tilhører et mellomstort selskap.

Dette gir informantene ulik erfaring ved revisjon av både store gjør at både store og mellomstore selskaper.

For å komme i kontakt med de to informantene ble det sendt ut en e-post til personer som kunne sette meg i kontakt med revisorer i det ønskede selskapet. Det ble sendt ut e-poster til tre ulike kontaktpersoner, men det kom kun tilbakemelding fra to av dem. I tillegg var det noe vanskelig å finne en tid som passet, da dette var i en svært hektisk periode for revisorene samt ferieavvikling. Til slutt ble det avtalt et tidspunkt for hver av intervjuobjektene, og det ble satt av ca. en time til intervjuet.

Gjennomføring

Som tidligere nevnt ble intervjuene gjennomført på en semistrukturert måte, ved at det var laget en rekke spørsmål på forhånd som informantene skulle svare på. Ikke alle spørsmålene ble stilt, da informantene automatisk kom inn på flere av temaene når et annet ble besvart. Ved å ha et semistrukturert intervju åpnet det opp for å kunne utdype uklarheter eller gå mer i dybden på et tema dersom de kom med noen gode poenger. Selve utførelsen av intervjuene ble derfor en mellomting mellom ustrukturert og semistrukturert intervju, da ikke hele intervjuguiden ble dekt, men at alle temaene som var gitt ble gjennomgått.

Selve intervjuet foregikk på informantenes kontor, siden dette var mest tidsbesparende og praktisk for dem. Ingen av intervjuene ble tatt opp på bånd, da dette kunne føre til at informantene ikke ville snakke like åpent om tema. Under intervjuene ble det notert ned stikkord på pc, og senere notert ned mer i detaljer hva informantene besvarte. Hvert intervju hadde en lengde på mellom 45-60 minutter.

Intervjuet startet med en presentasjon av tema og problemstilling i oppgaven, samt hva formålet med intervjuet var. På forhånd var det avgjort at ingen av informantene ville bli sitert og at informasjonen som ble gitt ville bli brukt anonymt i oppgaven. Deretter ble det stilt et par faktaspørsmål om informantene, for å få et innblikk i deres erfaring innenfor temaet.

4. Presentasjon og analyse av funn

I dette kapitlet vil jeg presentere og analysere funnene gjort fra intervjuene. Målet for masteroppgaven er å se på hvordan revisorer forholder seg til forutsetning om fortsatt drift og hvordan dette påvirker deres revisjonstilnærming. Presentasjon og analyse bygger på følgende problemstilling:

”Hvilken rolle har revisor i forbindelse med vurderingen om fortsatt drift og forsvarlig egenkapital?”

For å belyse dette på best mulig måte er funnene fra intervjuene oppdelt i fire underkapitler. Det ene er revisors vurdering om selskapets fortsatt drift, og følgende hvilke revisjonshandlinger som må utføres ved vesentlig usikkerhet. Videre ser vi på hvordan revisor vurderer selskapets forsvarlige egenkapital, og til slutt hvordan revisor opplever selskapets fokus rundt vurderingen om fortsatt drift.

4.1 Bakgrunnsinformasjon om informantene

Begge informantene har jobbet med revisjon i lang tid, og har et godt grunnlag til å besvare intervju spørsmålene. Informant A jobber som partner i EY i Oslo, og har jobbet med revisjon i over 30 år. Informant B har jobbet som manager i BDO i over 20 år. Informant B jobber tilhører et distriktskontor i Jessheim, og har mest erfaring med revisjon av mellomstore selskap. Informant A har derimot større erfaring med store aksjeselskap, som videre gir en god variasjon i informantenes besvarelser.

4.2 Revisors vurdering ved forutsetningen om fortsatt drift

Som nevnt fra teoridelen skal revisor ta stilling til forutsetningen om fortsatt drift allerede i planleggingsfasen.

Begge intervjuobjektene forklarer at det brukes minimalt med tid til vurdering om fortsatt drift dersom selskapet har gått bra i lang tid og har en sterk økonomisk vekst, men det legges allikevel vekt på ledelsens vurdering rundt regnskapsestimer og relevante regnskapsregler. Intervjuobjekt A beskriver vurderingen som en totrinnsøvelse, hvor det første trinnet er å se om det foreligger spesielle hendelser eller forhold som kan skape vesentlig usikkerhet. Dersom det

identifiseres noen hendelser eller forhold som kan skape usikkerhet, går revisor til neste trinn som er å foreta ytterligere revisjonshandlinger.

Typiske forhold som kan føre til at revisor må utføre ytterligere revisjonshandlinger, er for eksempel negative trender i driftsresultatet, misligholdelse av eksisterende lån, tegn til misligholdelse av lånevilkår, benektelse av ytterligere kreditt fra selskapets kreditorer, eller juridiske søksmål mot selskapet.

Hvis det oppstår vesentlig tvil skal revisor opparbeide seg informasjon om ledelsens planer for å redusere usikkerheten rundt fortsatt drift, og vurdere sannsynligheten for om disse planene kan implementeres. Ledelsens planer kan blant annet innebære avhendelse av eiendeler, restrukturering av gjeld, reduksjon eller utsettelse av utgifter og kostnader, eller å øke egenkapitalen. Hvis det fortsatt eksisterer vesentlig tvil, vurderer man tilstrekkeligheten av opplysningene som er gitt i årsrapporten og noter i regnskapet. Revisor må til slutt nevne dette i revisjonsberetningen.

Intervjuobjekt A mener det er viktig at revisor er forsiktig med å ikke bli for involvert når avgjørelser skal tas, da dette er rent og holdent ledelsens ansvar, og kan sette revisors objektivitet og uavhengighet i fare.

Ved noen tilfeller avlegges regnskapet langt ut i neste regnskapsår, og dermed kan det være vanskelig å legge neste regnskapsår til grunn. Intervjuobjekt B foretar vurderingen for ett år etter at revisjonsberetningen er gitt. Intervjuobjekt A tar utgangspunkt i ett regnskapsår fram i tid, men spesifiserer at man må bruke skjønn og se på helheten. Dersom det er tydelig at selskapet kan få økonomiske problemer som kan skape usikkerhet om fortsatt drift senere enn et regnskapsår frem i tid, må man såklart måtte ta stilling til dette.

Avslutningsvis må revisor vurdere om handlinger som er utført gjennom planleggingsfasen, gjennomførelsen og avslutningen av revisjonen kan indikere et fortsatt drift- problem for den relevante perioden. Vurderingen burde dekke minst 12 måneder fra endt rapporteringsperiode.

Faktorer som kan skape usikkerhet

Det foreligger ofte noen typiske faktorer og forhold som kan avdekke potensielle økonomiske problemer hos et selskap. Begge intervjuobjektene starter med å se om det foreligger negative finansielle nøkkeltall i regnskapet. Dette kan

eksempelvis være arbeidskapital, likviditetsgrad 1 og 2, varelagerets omløpshastighet, kredittid på kunder osv. Videre ser de på om det er en negativ kontantstrøm, negativ inntekt fra driften eller gjentakende negative resultater. Slike forhold trenger ikke nødvendigvis å medføre stor fare, men det er viktig å finne en forklaring til forholdene bak tallene, og vurdere om dette er noe som kan medføre risiko.

Intervjuobjekt A setter fokus på om markedssituasjonen har endret seg som kan gi vesentlig betydning for selskapet. Dette kan for eksempel være at markedspriser har falt, at selskapet har tapt hovedleverandører, vesentlige kunder eller større markedsandeler. Det kan også være at viktige nøkkelpersoner har forlatt selskapet. Dersom leverandørreskontro viser at det finnes et betydelig omfang av forfalt, ikke betalt gjeld, eller at kassekreditten har betydelige, ikke innvilgede overtrekk over tid er det også viktig å se nærmere på dette.

På låne- og kredittsiden er det et faresignal dersom selskapet ikke kan opprettholde lånebetingelsene (covenants), eller at selskapet har hatt problemer med å betale renter og avdrag på langsiktig gjeld i tide. Lånebetingelser kan for eksempel være krav til å ha en viss egenkapitalandel, eller krav til å holde likviditetsgraden til et visst nivå. Dersom selskapet ikke overholder disse kravene, kan lånet forfalle i sin helhet om kort tid. Dette skaper naturligvis stor risiko for selskapets videre drift, dersom de ikke har nok likvide midler til å dekke et slikt langsiktig lån. For å oppnå tilstrekkelig bevis i et slikt tilfelle må revisor her innhente en bekreftelse fra selskapets kreditor om at de har fått en såkalt ”waiver”. Dette er et unntak om at det langsiktige lånet ikke forfaller før etter en viss periode, selv om selskapet har brutt et av lånevilkårene. Deretter må revisor vurdere om dette holder for videre drift ett år frem i tid, eller om det fortsatt foreligger høy risiko til videre drift.

Intervjuobjekt B nevner også endringer i markedet som et faresignal, blant annet bortfall av kunder, enten store kunder eller mange små. Dersom selskapet har en lang historikk med dårlig inntjening og fall i resultater kan dette skape stor usikkerhet til fortsatt drift. Det er samtidig viktig å vurdere om dette er en forbigående endring, og det er viktig å la bedriftene tilpasse seg endringer i markedet, selv om dette kan føre til fall i resultater. På en annen side opererer mange bedrifter med svært små marginer, slik at høyere konkurranse eller høyere

innkjøpspriser kan føre til usikkerhet. Det har i det siste blitt en større og større bransjegliding i retailhandelen, som kan gjøre det vanskelig for enkelte bedrifter å konkurrere mot de store aktørene. Blomsterbransjen mister for eksempel markedsandeler til dagligvaren. Flere handler varer på nett, noe som gjør at mange kjeder mister markedsandeler til netthandel. I flere tilfeller har bedrifter selv valgt å legge ned når slike forhold trer frem- selv om de fint kunne driftet et år til. Når dette er sagt vil det være stor forskjell på en bedrift i oppstartsfasen framfor en bedrift som har holdt på i mange år. En oppstartsbedrift har ofte lave eller negative resultater i starten, noe som ikke nødvendigvis trenger å indikere usikkerhet til fortsatt drift.

4.3 Ytterligere revisjonshandlinger ved vesentlig usikkerhet og revisjonsbevis

Når en hendelse eller forhold er identifisert til å skape vesentlig usikkerhet, må revisor utføre ytterligere revisjonshandlinger enn det som er gjort i planleggingsfasen.

Når slike forhold er identifisert, går Informant A dypere inn i den økonomiske og likviditetsmessige virkeligheten, ser på kontantstrømvurderinger, likviditetsoversikter, sjekker avtaler med kreditorer, eller sjekker verdien av en eiendom med en tredjepart. Den mest pålitelige bekreftelsen vil være en bekreftelse fra en tredjepart. Hvis et selskap for eksempel har en stor fordring med sikkerhet i form av tinglyst pant i skyldners eiendom, vil informanten som innhente dokumentasjon som viser at sikkerheten er betryggende. I slike tilfeller kan man finne ut at banken har panterett i samme eiendom med bedre prioritet, og dermed vil ikke sikkerheten som selskapet ha være like betryggende.

I tilfellet hvor selskapet for eksempel har brutt lånebetingelsene, er revisor nødt til å sende ut et nummerert brev til styret hvor de påpeker denne hendelsen. Videre vil styret sannsynligvis ta kontakt med banken og få en såkalt «waiver». Om selskapet får dette eller ikke, vil ha stor betydning for den videre driften. Her er det viktig å innhente en bekreftelse fra kreditoren for å få forsikring om at dette er i orden. I verste fall vil lånet forfalle i sin helhet og det langsiktige lånet blir klassifisert som kortsiktig lån, noe som vil påvirke likviditeten betydelig.

Informant B tar en prat med styret for å høre hvilke tiltak de har satt. Dersom selskapet for eksempel har sagt opp ansatte for å redusere ansattkostnader, må revisor se hvordan dette faktisk påvirker resultatet.

Begge informantene nevner at det er nødvendig å gå gjennom ledelsens beregninger rundt regnskapsestimater og vurdere om de setter riktige forutsetninger bak estimatene. I praksis skal de ta utgangspunkt i de forutsetningene som ledelsen har lagt til grunn og vurdere om de er rimelige. De utvikler samtidig et eget estimat, men her kan det være vanskelig å unngå sterk innflytelse fra ledelsen når forutsetninger skal settes. Dette er imidlertid naturlig og et problem det ikke er lett å gjøre noe med. Det viktige er å utøve profesjonell skepsis, og dersom revisor kommer frem til at forutsetningene som ledelsen har lagt til grunn er rimelige og det er høy teknisk kvalitet rundt beregningene, kan revisor konkludere positivt på regnskapsestimatene.

Begge informantene undersøker i tillegg om det har skjedd noe etter balansedagen som kan påvirke årsregnskapet og regnskapsestimatene som er lagt til grunn for de kommende årene.

4.4 Vurdering av selskapets forsvarlige egenkapital og likviditet

Informant A mener spesifikt at det ikke er revisors jobb å vurdere om selskapet har en forsvarlig egenkapital. Revisor skal imidlertid vurdere risikoen ved manglende overholdelse av egenkapitalkrav eller andre krav, som for eksempel solvens eller likviditet for finansinstitusjoner. Her kan det være ulike krav i forhold til bedrift og bransje. Manglende overholdelse av slike krav kan skape usikkerhet, og revisor må skrive et nummerert brev dersom det foreligger risiko rundt fortsatt drift. Gjennom revisjonen kan det også forekomme forhold som kan utfordre selskapets egenkapital, slik som for eksempel betydelige nedskrivninger og forventede kontantstrømmer.

Informant B mener også at det er styret sin oppgave å vurdere om selskapet har forsvarlig egenkapital, men revisor må ta en uavhengig vurdering for å kontrollere at styret har gjort riktig vurdering. Når dette gjøres ser de på hvilke forutsetninger som styret har lagt til grunn. Dersom selskapets egenkapital er helt i grenseland, dvs dersom det er en eller flere faktorer som kan være avgjørende for selskapets

forsvarlige egenkapital, innhenter revisor teknisk bistand fra fagavdelingen i selskapet. Disse kan bidra med sin spesialkompetanse, for eksempel ved å verdivurdere et bygg til riktig pris. Ved større tvilstilfeller kan det innhentes eksterne bekreftelser, men det er ikke så ofte revisor trenger å gjøre dette.

Revisor ser også på om det er foretatt ulovlige utdelinger i løpet av regnskapsåret. Slike transaksjoner vil typisk ha betydning for egenkapitalen.

Informant B nevner også at potensielle nedskrivninger i visse tilfeller kan true selskapets egenkapital. Det kan være flere indikatorer som tilsier at eiendeler kan ha falt i verdi, og mange selskaper må derfor foreta en vurdering på om eiendelene skal nedskrives eller ikke. Typiske indikatorer kan være nedgang i salgsinntekter eller redusert vekst i salgsinntekter. Det kan også være at selskapets børsverdier er lavere enn den bokførte egenkapitalen, eller endringer i markedsforhold som påvirker valutakurser eller råvarepriser.

Ved verdsettelse av eiendeler ser informantene først og fremst på om det eksisterer en bindende salgavtale eller et aktivt marked for eiendelen. Salgsverdien i et aktivt marked skal baseres på den beste tilgjengelige informasjonen om beløpet som kan oppnås ved salg til en uavhengig part. Salgstidspunktet settes til balansedagen.

4.5 Selskapets fokus rundt fortsatt drift

Informant B mener at selskap kanskje har litt for lite fokus rundt vurderingen om fortsatt drift. Mange har fokus på at butikken skal gå rundt, og er fornøyd dersom det kommer inn nok inntekter til å kunne betale alle forefallende kostnader. Informanten sier at ikke alle har et årsperspektiv, men at de vurderer fra måned til måned. Det er mer fokus hos de større selskapene, og ofte i selskaper hvor det er styret og eiere ikke er de samme personene. Mange bedrifter har også egenkapitalkrav fra banken som gjør at de får et mer naturlig fokus på forsvarlig egenkapital.

Generelt mener informanten at ledelsen og styret er samarbeidsvillige, men dersom det er dyp uenighet rundt selskapets evne til fortsatt drift, kan revisor byttes ut. Det oppleves imidlertid at ikke alltid styret er enige i denne avgjørelsen.

Informant A mener at de fleste styrene tar vurderingen av selskapets fortsatt drift alvorlig. Ledelsens oppgave er å gjøre selskapet mest mulig lønnsomt, og dermed ligger vurderingen om fortsatt drift alltid i bakhånd. Når styret foretar vurderinger rundt forsvarlig egenkapital, legges dermed forutsetningen om fortsatt drift til grunn.

Ved vesentlig usikkerhet ar styret en informasjonsplikt til å omtale usikkerheten i noter til regnskapet og i årsberetningen. Revisor har ansvar for at dette følges, men også et ansvar til å presisere usikkerhet om forutsetningen for fortsatt drift i revisjonsberetningen.

Informant A opplever at ledelsen generelt ofte er mer optimistiske rundt regnskapsestimater enn revisor. De kan ha en tendens til å overvurdere regnskapsestimatene for å oppnå bedre resultater enn hva revisor mener er rimelig. Eksempler på hvorfor ledelsen overvurderer regnskapsestimater kan være at de ligger an til svært dårlige resultater eller at det er risiko for brudd på lånebetingelser. Mange bedrifter har også gode bonusordninger for toppledelsen, og dersom neste bonustrinn kan nås kan det være fristende å overvurdere noen regnskapsposter som fører til bedre resultater. På selskapsnivå er det alltid en risiko for å komme i en situasjon hvor eiendeler må nedskrives, som igjen kan påvirke forsvarlighetskravet. Det foreligger også sterkt press og forventninger fra aksjonærer om å nå budsjetter og levere gode tall.

I andre tilfeller kan ledelsen også være mer pessimistiske, som bidrar til at regnskapsestimatene undervurderes. Eksempler på grunner til dette er at selskapet ligger an til svært dårlige resultater for perioden og ledelsen har besluttet å ”rydde opp” ved å konstantere tap for gjeldende periode. Motsatt kan det være at selskapet har oppnådd svært gode resultater og ønsker å ”skyve” noe av fortjenesten til neste regnskapsperiode. Informanten nevner også at en ny ledelse kan ha innvirkning på dette, eller at øverste bonusnivå er oppnådd med god margin.

For revisor er det viktig å ta stilling til ledelsens valg av regnemodel, og se på den tekniske kvaliteten ved bruk av modellen. Ved valg av regnemodel ser de på hva regnskapsreglene tillater, eller hva som er vanlig ved verdsettelse av bestemte typer eiendeler dersom regnskapsreglene ikke spesifiserer noe. Når de

ser på den tekniske kvaliteten, ser de på om riktige formler og teknikker er benyttet ved beregning av for eksempel kontantstrømmer og avkastningskrav.

Informanten mener den mest optimale situasjonen er når ledelsen velger nøytrale forutsetninger kombinert med høy teknisk kvalitet ved bergninger av regnskapsestimater. Men dersom den tekniske kvaliteten er lav, er det best at ledelsen er mer pessimistiske enn optimistiske. Den minst foretrukne kombinasjonen er følgelig en optimistisk ledelse med lav teknisk kvalitet ved sine bergninger. Dette kan medføre høyere sannsynlighet for at revisor må vurdere å avvike fra normal revisjonsberetning.

Avslutningsvis

Begge intervjuobjektene poengterer at det ikke finnes én riktig tilnærming til revisors vurdering rundt fortsatt drift for alle revisjoner. Graden av revisjonsarbeid, størrelse og type revisjonsbevis som må innhentes vil avhenge av omstendighetene til hver individuelle klient. Samtidig vil det ikke være tilstrekkelig å kun møte noen av forpliktelsene til revisor. Det holder for eksempel ikke å kun skaffe seg ledelsens vurdering rundt tema, eller kun ha diskusjoner med ledelsen rundt forutsetningen lagt til grunn.

Oppsummering

I praksis kan det virke som at revisor ikke utfører ytterligere revisjonshandlinger dersom det ikke foreligger usikkerhet rundt selskapets evne til fortsatt drift.

Dersom selskapet er stabilt og har gode fremtidige utsikter, bruker revisorene minimalt med tid rundt vurderingen. For å avgjøre om det foreligger noe usikkerhet, ser revisorene på noen typiske faktorer som kan indikere faresignaler. Når slike faktorer er avdekket, må revisor utføre ytterligere revisjonshandlinger for å innhente bevis på om det foreligger risiko eller ikke. Dette kan for eksempel være å se nærmere på grunnlaget for kontantstrømestimatene, likviditetsoversikter, eller innhente bekreftelser fra en tredjepart.

Det er ikke revisors jobb å vurdere om selskapet har en forsvarlig egenkapital. De skal allikevel vurdere risikoen ved manglende overholdelse av egenkapitalkrav, og sørge for at styret overholder sine handlingsplikter i forbindelse med dette.

Dersom styret har gjort slike vurderinger, må revisor samtidig gjøre en uavhengig vurdering og kontrollere om styret har lagt riktige forutsetninger til grunn.

Når det kommer til selskapenes fokus rundt fortsatt drift og forsvarlig egenkapital, kan det konkluderes med at det er litt mindre fokus hos de mindre aktørene enn hos de store. I selskaper hvor det er et eget styre, vil vurderingene tas mer alvorlig. Ved beregning av regnskapsestimater er ledelsen og styret generelt sett mer optimistiske. Det er derfor viktig at revisor ser på den tekniske kvaliteten, for å sikre at beregningene er gjort riktig.

5. Avslutning og konklusjon

Styret er selskapets øverste organ, og det påhviler styret å gjøre realistiske og konkrete vurderinger rundt fortsatt-drift forutsetningen, samt å vurdere om selskapets egenkapital er forsvarlig. Det er viktig at slike vurderinger baserer seg på konkrete og realistiske vurderinger, og ikke på styret og ledelsens optimistiske syn. Det er imidlertid liten tvil om at slike vurderinger i mange tilfeller kan være vanskelige, og er basert på både skjønn og usikre faktorer.

Styret og revisor har grunnleggende forskjellige funksjoner, hvorav styret fungerer som det operative organet og har ansvar for selskapets drift og ledelse, mens revisor er det kontrollerende organ som skal påse at selskapet drives i samsvar med lover og forskrifter. Revisor skal gi en bekreftelse på selskapets økonomiske stilling, og oppnår tillitt til brukerne av regnskapet ved å fremstå som objektiv og uavhengig. Av hensyn til revisors uavhengighet er det viktig at det er et klart skille mellom styrets og revisors ansvar og plikter i forhold til formuesforvaltningen.

Styret har det primære ansvaret for vurderingen om forutsetningen om fortsatt drift er til stede, men revisor skal gjøre en selvstendig vurdering og fungerer som en kontrollfunksjon til ledelsens vurdering. Forutsetningen må være til stede både på balansedagen og minimum ett år frem i tid. Slik sett er det to vurderinger som revisor må foreta. Hvis det oppstår usikkerhet, plikter revisor å fremskaffe relevante bevis, vurdere betydningen av bevisene, og påse at selskapet oppfyller

informasjonsplikten i årsberetningen. Videre skal revisor bemerke dette gjennom revisjonsberetningen.

Avslutningsvis er det viktig å påpeke at det er en nær sammenheng mellom selskapets evne til fortsatt drift og vurderingen om selskapets forsvarlige egenkapital og likviditet. Dette kommer at av styrets handleplikt først inntreffer når egenkapitalen eller likviditeten ikke lenger er forsvarlig, noe som både kan føre til brudd på lånevilkår, men også at forutsetningen til fortsatt drift må revurderes. Revisor må derfor være aktsom dersom handleplikten må inntre, og sørge for at selskapet følger sine oppgaver og plikter. Videre skal dette informeres om gjennom nummererte brev.

Kildehenvisninger

Bøker

Andenæs, M. (1999). *Konkurs*. Bergen: Grafisk Hus AS

Birkeland, K. (2017). *Ekstern revisors handleplikter*. Oslo: Cappelen Damm AS

Bråthen, T. (2013). *Selskapsrett*. Oslo: Focus Forlag

Bråthen, T. (2009). *Styremedlem og aksjonær*. Bergen: Fagbokforlaget

Bråthen, T. (2001). "Forsvarlig egenkapital". Hentet fra
<https://www.magma.no/forsvarlig-egenkapital>

Brækhus, Sjur. (1991). *Omsetning og kreditt*. Oslo: Universitetsforlaget

Eilifsen, A. (1997). *Fortsatt drift forutsetningen: Regnskap og revisjon*. Bergen: Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning

Helstad, I. (2002). "Styrets handleplikt ved tap av egenkapital". Hentet fra
<http://www.konkursradet.no/styrets-handleplikt-ved-tap-av-egenkapital.5304860-300307.html#31>

Huser, K. (1988). *Gjeldsforhandling og konkurs*. Bergen: Juristinformasjon A/S

Kvaal, E., Mamelund, E. (1999). Forutsetningen om fortsatt drift og kravet til ansvarlig egenkapital. *Praktisk økonomi og finans, 1999 (2)*,

Løvdal, E. (2003). Aksjeloven og allmennaksjeloven §§ 3.4 [asa 3-4, asal 3-4] og 3. *Tidsskrift for forretningsjus, 2003 (04)*, 472- 569.

Rødssæteren, K., Gøbel, A. (2009). Revisjon av forutsetningen om fortsatt drift. *Praktisk økonomi & finans, 2009 (04)*, 13-25.

Siebeke, H. (2009). "Når revisor skal og bør trekke seg". Hentet fra

<https://www.revregn.no/i/2009/8/rr08-2009-23>

Wiker. H., Ro. K. (2003). *Konkursloven Kommentarutgave*. Oslo:
Universitetsforlaget

Østvold, H. (2001). Revisor i selskaper som går konkurs. *Praktisk økonomi og finans*, 2003 (02), 111-116.

Studentoppgaver

(2008). "Insolvensbegrepet i Norsk rett"(Masteravhandling). Hentet fra
<https://www.duo.uio.no/handle/10852/21677>